

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Jana KOCIÁNOVÁ
III. ročník – kombinované studium
Obor: pedagogika – sociální práce

**Sociální potřebnost a pomoc v hmotné nouzi a dopad změny
zákona na sociální odbor Obecního úřadu Osoblaha**

Bakalářská práce

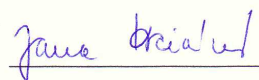
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a použila jen pramenů a informačních zdrojů uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne 18. 3. 2011

Jana Křiváková

Poděkování

Děkuji doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D. za konzultace a odborné vedení při zpracování této závěrečné práce.

Děkuji také Obecnímu úřadu v Osoblaze, který mi poskytl údaje z interních zdrojů a své rodině za trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	7
1 Chudoba.....	7
2 Zařazení systémů dávek pro osoby v hmotné nouzi do právního systému České republiky.....	9
3 Sociální potřebnost	11
3.1 Právní úprava	11
3.2 Popis systému.....	12
3.3 Dávky k řešení sociální potřebnosti	15
4 Hmotná nouze	18
4.1 Právní úprava	18
4.2 Popis systému.....	19
4.3 Dávky pomoci v hmotné nouzi	22
4.3.1 Příspěvek na živobytí	22
4.3.2 Doplatek na bydlení.....	25
4.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc.....	26
4.4 Formy poskytování dávek a výplata dávek.....	27
5 Důvody přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi.....	29
Praktická část	32
6 Obecní úřad Osoblaha.....	32
7 Dopad změny systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy	35
7.1 Porovnání vyplacených finančních prostředků v letech 2005 až 2009.....	35
7.2 Porovnání počtu klientů v letech 2005 - 2009	39
7.3 Porovnání počtu úředníků sociálního odboru v letech 2005 až 2009	40
7.4 Polostrukturovaný rozhovor.....	41
7.5 Shrnutí.....	49
Závěr	52
Seznam použité literatury a pramenů.....	54
Seznam příloh.....	57

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena do sociální oblasti, konkrétně na sociální pomoc osobám s nedostatečnými příjmy, kteří se ocitají na hranici chudoby. Problém chudoby je celosvětovým problémem. Zatímco v rozvojových zemích je chudoba spojována s hladomorem, otřesnými podmínkami pro bydlení, nulovou zdravotní péčí, v evropských podmínkách se měří a hodnotí životní úroveň státu a je současně odrazem jeho sociální a ekonomické vyspělosti. Chudoba je tíživou sociální situací. Osoby, které se ocitají na hranici chudoby zpravidla nemohou již tuto situaci řešit samy. „V této situaci se aktivuje systém sociální pomoci, jenž v systému sociální ochrany funguje jako poslední záchranný systém, jehož nástroje jsou využívány jen výjimečně, ve prospěch velmi slabých jedinců“. ¹ Pomoc osobám s nedostatečnými příjmy v České republice byla do konce roku 2006 zajišťována systémem dávek poskytovaných z důvodu sociální potřeby, od roku 2007 systémem dávek pomoci v hmotné nouzi.

V teoretické části bakalářské práce se budu věnovat obecně problému chudoby, sociální pomoci jako součástí práva sociálního zabezpečení.

Cílem je popsat systém dávek sociální péče podle zákona o sociální potřebnosti a dávek podle zákona o pomoci v hmotné nouzi. Také se budu věnovat důvodům, kvůli kterým ke změně systému došlo.

Cílem praktické části je zjistit dopad změny v systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy na sociální odbor Obecního úřadu v Osoblaze.

Porovnáám objem vyplacených finančních prostředků v letech 2005 – 2009 v obci Osoblaha, která je obcí s pověřeným obecním úřadem. Budu zjišťovat, zda došlo ke zvýšení, či snížení vyplacených prostředků dle jednotlivých systémů. Dále porovnáám počet klientů v jednotlivých letech a počet pracovníků, kteří se této agendě věnují. Taktéž provedu rozhovor s pracovnící sociálního odboru, která pracovala s klienty ve zkoumaných letech s cílem zjistit pozitiva a negativa systému vyplácení dávek dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné

¹ KOLDINSKÁ, K., *Sociální právo*. Praha: C. H. BECK, 2007. ISBN 978-80-7179-620-6, s. 139.

nouzi. Obecní úřad v Osoblaze s tématem praktické části bakalářské práce souhlasí a poskytl mi informace z interních zdrojů.

V práci čerpám z několika titulů pojednávajících o sociální politice, sociálním zabezpečení a o poskytování dávek. Převážně však čerpám z pramenů. Jedná se o stěžejní zákony, které upravují poskytování dávek, prováděcí vyhlášky a další související předpisy. Také jsem využila internetového portálu MPSV.

Teoretická část

1 Chudoba

Chudoba je společenský jev, který se vyskytuje ve všech zemích světa. Existuje od pradávna a před dvěma stoletími byla chudoba všeobecně rozšířena. O chudobě se mluví nejčastěji v souvislosti s životní úrovní obyvatel třetího světa, kde se v tomto stavu nachází obrovské masy lidí, ale chudoba postihuje i obyvatele vyspělých zemí, Českou republiku nevyjímaje. „*Tradičně je jako stav chudoby chápána situace, kdy nedostatek hmotných prostředků omezuje možnosti spotřeby, kdy nedostatek peněz neumožňuje zabezpečovat důležité (základní) životní potřeby na přiměřené úrovni.*“²

Podle Žižkové existují dvě pojetí chudoby. Subjektivní pojetí je založeno na hodnocení vlastní životní situace. Jde o to, zda se lidé cítí být chudými nebo nikoliv. Subjektivní pojetí tudíž z hlediska výpovědi o chudobě společnosti není dostatečně přesné. Naopak objektivní pojetí chudoby vychází z analýz sociálně ekonomických informací o domácnostech. Chudoba je tak stanovena určitou autoritou (státem) a bere v úvahu makroekonomické souvislosti.³

Chudobu můžeme rozdělit na absolutní a relativní. „*Jako absolutní chudobu lze charakterizovat stav, kdy nedostatek prostředků (popř. absolutní nedostatek) neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby (střecha nad hlavou, oděv, jídlo) na takové úrovni, že je ohrožena samotná existence člověka a hrozí mu smrt. Relativní chudobou je stav, v němž jedinec, rodina nebo sociální skupina uspokojuje své potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti (státě).*“⁴

Goldman a Knausová uvádí, že chudoba může někdy v životě potkat každého. Některým skupinám obyvatel hrozí více, například rodinám s dětmi – zejména neúplným a velkým rodinám, osobám se zdravotním nebo mentálním postižením, starším osobám, přistěhovalcům, etnickým skupinám. Příčiny vyplývají hlavně

² VÍŠEK, P. in TOMEŠ, I., a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1998. ISBN 80-85305-39-9, s. 168.

³ ŽIŽKOVÁ, J. in KREBS, V., a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

⁴ VÍŠEK, P. in TOMEŠ, I., a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1998. ISBN 80-85305-39-9, s.168.

z nízkých příjmů ze zaměstnání, což je důsledek nízké nebo žádné kvalifikace, ale také nedostatečným ohodnocením ze strany zaměstnavatele. Dále z nezaměstnanosti, z rodinného prostředí a také z absence majetku. Chudobu doprovází hmotná nouze, materiální nedostatečnost, psychické deprivace, kulturní deprivace a další sociální omezení. Důsledkem chudoby může být ztráta obydlí a sociální vyloučení. S chudobou souvisí také společensky nebezpečné patologické jevy, jako jsou podvody, krádeže, loupeže, únosy a další kriminální skutky.⁵

Podle Goldmana a Knausové je úkolem sociální politiky každého státu chudobu přijatelným způsobem zvládnout a řešit. Řešení spočívá ve vytvoření takového systému sociálního zabezpečení, aby se lidé při běžně se vyskytujících sociálních událostech, jako jsou nezaměstnanost, invalidita, stáří, mateřství, dlouhodobé onemocnění, nedostali na hranici chudoby. Opatření, kterými lze chudobu řešit je celá řada. Upřednostňována jsou preventivní opatření, která u nás zahrnují vzdělávací politiku, sociální pojištění, sociální zaopatření. Následná pomoc spočívá v sociální pomoci lidem, kteří se již do stavu chudoby dostali.⁶

Zde se využívá institutu životního minima zavedeného poprvé do našeho právního systému v roce 1991 zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu. „V České republice životní minimum představuje společensky uznanou minimální hranici příjmu garantovanou státem všem občanům, vymezuje hranice chudoby a je kritériem pro poskytování pomoci v chudobě.“⁷ Jestliže se osoba se svými příjmy dostává pod hranici životního minima, nastává stav hmotné nouze. Tady nastupuje stát se sociální pomocí ve formě poskytnutí dávek pomoci v hmotné nouzi.

⁵ GOLDMAN, R.; KNAUSOVÁ, I. in GOLDMAN, R., a kol. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 80-244-1454-6.

⁶ GOLDMAN, R.; KNAUSOVÁ, I. in GOLDMAN, R., a kol. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 80-244-1454-6.

⁷ ŽIŽKOVÁ, J. in KREBS, V., a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1, s. 132.

2 Zařazení systémů dávek pro osoby v hmotné nouzi do právního systému České republiky

System dávek poskytovaných z důvodu sociální potřeby, účinný do konce roku 2006 a systém dávek pomoci v hmotné nouzi, účinný od roku 2007 je součástí práva sociálního zabezpečení.

Právo sociálního zabezpečení tvoří samostatné odvětví našeho právního řádu. Je to hraniční obor s veřejnoprávními a soukromoprávními prvky. Je významným nástrojem sociální politiky státu. *„Právo sociálního zabezpečení představuje soubor právních předpisů, které upravují hmotné zabezpečení a služby, jež stát zabezpečuje, reguluje nebo poskytuje občanům, kteří v důsledku sociální události nemohou být výdělečně činnými a jejichž nezadatelná sociální práva zaručená ústavou jsou ohrožena.“*⁸

Podle Trösterera se právo sociálního zabezpečení se skládá ze tří subsystémů. Prvním subsystémem je sociální pojištění, jenž zahrnuje nemocenské pojištění, důchodové pojištění, zdravotní pojištění a úrazové pojištění. Druhým subsystémem je sociální zaopatření a je tvořeno státní sociální podporou. Třetí subsystém je sociální pomoc a zahrnuje právě pomoc v hmotné nouzi, sociální péči a sociální služby. Sociální pomoc můžeme chápat jako poslední síť sociální ochrany. V současné době plní dvě základní funkce. Předcházet vzniku chudoby, popřípadě zmírňovat její dopady a dále předcházet vzniku sociálního vyloučení, a začleňovat je zpět do společnosti.⁹

„Sociální pomoc zajišťuje pomoc občanům v tíživých sociálních situacích, jestliže jejich životní potřeby nejsou dostatečně zajištěny a občané sami nejsou schopni je z vážných důvodů zajistit sami, bez pomoci. Takovými vážnými důvody jsou špatný zdravotní stav, vysoký věk, apod. Princip sociální pomoci vychází z toho, že každý by si měl v tíživé sociální situaci pomoci především sám, popř. mu má

⁸ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-032-4, s. 20.

⁹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-032-4 .

pomoci rodina a blízcí. Teprve není-li to možné, přichází ke slovu sociální zabezpečení, které má pomoci občanovi v jeho snažení.“¹⁰

Tröster uvádí, že do roku 2006 byl třetí subsystém tvořen sociální péčí. Tato zahrnovala celou oblast sociální pomoci. V souvislosti s přijetím zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se dávky pomoci v hmotné nouzi a sociální služby ze sociální péče vyčlenily a jsou oddělenými částmi třetího subsystému.¹¹

Poskytování dávek osobám v hmotné nouzi vychází z čl. 30, odst. 2 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod¹², který stanoví, že „každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek“. Oba systémy jsou taktéž v souladu se závazky plynoucími z Evropské sociální charty¹³, bodu 13, části I, kde se uvádí, že „každý, kdo nemá dostatečné prostředky, má právo na sociální a zdravotní pomoc.“ V odst. 1 článku 13¹⁴ se smluvní strany zavazují „zajistit, že každé osobě, která je bez přiměřených prostředků a která není schopna si takové prostředky zajistit buď sama vlastním úsilím nebo je získat z jiných zdrojů, zejména prostřednictvím dávek ze systému sociálního zabezpečení, bude poskytnuta přiměřená pomoc, a v případě nemoci i péče nezbytná podle jejího stavu“. Evropská sociální charta byla přijata 18.10.1961 v Turíně. Prezident ČR na základě souhlasu Parlamentu ČR Chartu ratifikoval. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy dne 3.12.1999.

¹⁰ GREGOROVÁ, Z. ; GAVLAS, M. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3686-9, s. 268.

¹¹ TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-032-4

¹² Čl. 30 odst. 2 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod [on line], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

¹³ Bod 13, část I, Evropská sociální charta [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf>

¹⁴ Čl. 13, odst. 1, Evropská sociální charta [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf>

3 Sociální potřebnost

S pojmem sociální potřebnost se v praxi začíná pracovat od 29.11.1991, kdy nabyt účinností zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. Sociální potřebnost je stav nedostatečného příjmu. Jde o synonymum slova hmotná nouze. Příjem osoby nepostačuje k zabezpečení základních životních potřeb. Sociální potřebnost byla zároveň podmínkou pro poskytnutí dávek sociální péče.

3.1 Právní úprava

V kapitole sociální potřebnost budu vycházet ze zákonů ve znění předpisů, které byly účinné koncem roku 2006, tzn. z právního stavu platného před nabytím účinnosti zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Břeská a Vránová uvádí, že rozsah sociální péče a její formy obsahoval zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Poskytování dávek osobám v hmotné nouzi upravoval zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. Okruh osob sociálně potřebných vymezoval a výši poskytované pomoci určoval zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Částky životního minima byly zvyšovány formou nařízení vlády. Od 1. ledna 2006 platily částky stanovené nařízením vlády č. 505/2005 Sb., o zvýšení částek životního minima. Další právní normou byl zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění posledních předpisů. Neopomenutelnou právní normou byla vyhláška č. 308/2003 Sb., kterou se stanoví částky, o které se pro účely sociální potřebnosti zvyšuje životní minimum osob, jejichž zdravotní stav vyžaduje zvýšené náklady na dietní stravování. Při řízení o poskytování dávek se postupovalo podle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Dávky sociální péče vázané na sociální potřebnost se poskytovaly rovněž podle vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním

zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.¹⁵

3.2 Popis systému

Sociální potřebnost je definována v úvodu zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů¹⁶ (v kapitole 2 dále jen zákon o sociální potřebnosti). „*Občan se považuje za sociálně potřebného, jestliže jeho příjem nedosahuje částek životního minima stanovených zvláštním zákonem¹⁷(dále jen částky životního minima) a nemůže si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním.*“¹⁸

Příjmy se zkoumaly spolu s dalšími osobami, které jsou uvedeny v § 4 zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Šlo o nezaopatřené děti a jejich rodiče, popřípadě i nezaopatřené děti uvedených nezaopatřených dětí, manželé a druha a družku. Osoby se však společně posuzovaly, jen pokud tvořily společnou domácnost, tzn., že spolu trvale žily a společně uhrazovaly náklady na své potřeby. Ze společného posuzování byly vyjmuty osoby, které byly ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody a osoby, které konaly základní vojenskou službu. Tento zákon taktéž v § 6 obsahoval výčet příjmů, které byly považovány za příjem pro účely sociální potřebnosti a následně potom pro výpočet dávek.¹⁹ Příjem se dle zákona o sociální potřebnosti zjišťoval za posledních šest měsíců před podáním žádosti. Ale jestliže u osoby došlo k podstatnému snížení příjmu, pak se zjišťoval za měsíc, ve kterém byla žádost podána.

¹⁵ BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ, L., *Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí*. Olomouc: ANAG, 2006. ISBN 80-7263-335-X

¹⁶ Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

¹⁷ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

¹⁸ § 1 odst. 1 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

¹⁹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

Životním minimem byla podle zákona o životním minimu²⁰ společensky uznaná minimální hranice příjmů občana, pod níž nastával stav jeho hmotné nouze. Životní minimum se skládalo z částky potřebné k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb a dále z částky potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Částky byly postupně navyšovány nařízením vlády.

Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb byla stanovena v pěti úrovních v závislosti na věku. V roce 2006 částky měsíčně činily 1750 Kč u dítěte do 6 let, 1950 Kč u dítěte od 6 do 10 let, 2310 Kč u dítěte od 10 do 15 let, 2530 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let a 2400 Kč u ostatních osob. Částka k zajištění nákladů na domácnost byla stanovena ve čtyřech úrovních v závislosti na počtu společně posuzovaných osob a činila měsíčně 2020 Kč u jednotlivce, pro dvě osoby 2630 Kč, pro tři nebo čtyři osoby 3260 Kč a pro pět nebo více osob 3660 Kč. Součet částek určených na výživu jednotlivých osob a částka určená na bydlení podle počtu společně posuzovaných osob tvořila životní minimum společně posuzovaných osob. Jestliže se zjišťovalo životní minimum pouze jedné ze společně posuzovaných osob, byla částka tvořena částkou na výživu a poměrnou částí částky určené na bydlení.²¹

Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb mohla být navýšena z důvodu zvýšených nákladů na dietní stravování o 850 Kč až 2400 Kč měsíčně podle typu diety na základě potvrzení vydaného odborným lékařem. Jednotlivé typy diet a částky, o které se životní minimum navyšuje byly obsahem prováděcí vyhlášky²².

Částka životního minima na domácnost mohla být také vzhledem ke zdravotnímu stavu občana zvýšena. Jednalo se o osoby, jimž byly přiznány mimořádné výhody III. stupně a šlo o částku 600 Kč měsíčně.

²⁰ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

²¹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

²² Vyhláška č. 308/2003 Sb., kterou se stanoví částky, o které se pro účely sociální potřeby zvyšuje životní minimum osob, jejichž zdravotní stav vyžaduje zvýšené náklady na dietní stravování, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

Základním požadavkem pro uznání sociální potřeby občana byla ta skutečnost, že si občan nemohl zvýšit příjem vlastním přičiněním. Zákon o sociální potřebnosti v § 1 odst. 3 a), b), c) uvádí tři způsoby zvýšení příjmů:

1. vlastní prací. např. započítání výdělečné činnosti u osoby nepracující, možnost vykonávat lépe placenou práci. *„Možnost zvýšit si příjem vlastní prací se nezkoumá při posuzování sociální potřeby*

a) poživatele starobního důchodu nebo plného invalidního důchodu,

b) občana staršího 65 let,

c) rodiče (osvojitele, občana, který dítě převzal do péče nahrazující péči rodičů, pěstouna) celodenně osobně řádně pečujícího alespoň o jedno dítě do čtyř let nebo o dítě starší, které nemůže být umístěno v předškolním zařízení, nebo o tři a více dětí, z nichž alespoň jedno je do deseti let věku a ostatní do patnácti let věku, nebo o dítě, které je podle předpisů o důchodovém pojištění dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči,

d) občana osobně, celodenně a řádně pečujícího o blízkou nebo jinou osobu, která je převážně nebo úplně bezmocná, nebo starší 80 let a je částečně bezmocná,

e) nezaopatřené dítě; nezaopatřenost dítěte se posuzuje podle předpisů o důchodovém pojištění.”²³,

2. uplatněním nároků a pohledávek; občan musel provést takové kroky, které mohly vést k získání příjmů, např. podat návrh soudu na určení výživného, požádat o dávky státní sociální podpory, dávky důchodového pojištění

3. prodejem nebo využitím majetku; pokud občan disponoval určitým majetkem, jehož prodej nebo využití (např. pronájem bytu) by mu mohlo přinést finanční prostředky a neučinil v tomto směru žádné kroky, nebyl posuzován jako sociálně potřebný.

Zákon o sociální potřebnosti taktéž vymezoval osoby vyloučené ze sociální potřeby. Jednalo se o osoby, které nebyly v pracovním vztahu ani nevykonávaly samostatnou výdělečnou činnost a zároveň nebyly v evidenci úřadu práce, osoby, které vykonávaly základní vojenskou službu, byly ve vazbě nebo vykonávaly trest odnětí svobody. Za sociálně potřebnou se také nepovažovala osoba samostatně výdělečně činná, která byla bez prostředků proto, že se nepřihlásila k nemocenskému

²³ § 1 odst. 5 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

pojištění. Dále osoba vedená na úřadě práce, která neprojevovala dostatečnou snahu zajistit si příjem prací a rovněž osoba, která byla v evidenci úřadu práce déle než rok a odmítla vykonávat veřejně prospěšné práce, či krátkodobé zaměstnání, aniž k tomu měla vážný důvod.

Podle Břeské a Vránové poslední podmínkou pro uznání občana za sociálně potřebného bylo řádné plnění školní docházky nezaopatřeným dítětem, které bylo společně posuzovanou osobou. Záměrem bylo zabránit budoucímu sociálnímu vyloučení nezaopatřeného dítěte. Rodič byl tímto opatřením nucen plnit povinnosti zákonného zástupce nezaopatřeného dítěte.²⁴

3.3 Dávky k řešení sociální potřeby

Břeská a Vránová dále uvádí, že pokud byli žadatel o dávku sociální péče a spolu s ním další posuzované osoby uznány sociálně potřebnými, byla jim přiznána obecná dávka podle § 4 zákona o sociální potřebnosti. Dávka se poskytovala pouze jedné osobě v okruhu těchto osob. Dávka byla obligatorní (nároková, což znamenalo, že na dávku vznikl nárok dnem, kdy byla splněna poslední z podmínek pro nárok v měsíci podání žádosti. Při stanovování výše se přihlíželo k částkám životního minima všech společně posuzovaných osob, ke skutečným odůvodněným nákladům na uspokojení základních potřeb, k majetkovým poměrům a hlavně k výši příjmů. Dávka mohla být poskytnuta jednorázově nebo v opakovaně. Jednorázově se poskytovala tehdy, jestliže bylo zřejmé, že v brzké době dojde ke změně situace, např. ke zvýšení nebo snížení příjmů anebo v případě mimořádných výdajů. Opakovaně byla dávka poskytována v případech dlouhodobého charakteru. Ve většině případů se dávky poskytovaly v peněžité formě. Dávka se však mohla poskytnout i ve věcné formě, jako např. přímá úhrada stravného dětí ve školní jídelně, přímá úhrada nákupu potravin. Této formy se užívalo tehdy, jestliže nebyla dostatečná záruka, že dávky nebude zneužito. Výše dávky byla dána rozdílem mezi příjmem občana a dalších společně posuzovaných osob a částkou životního minima, určeného na zajištění

²⁴ BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ, L., *Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí*. Olomouc: ANAG, 2006. ISBN 80-7263-335-X.

výživy a ostatních základních osobních potřeb a zvýšeného o nezbytné odůvodněné náklady domácnosti těchto osob. Dávku poskytoval místně příslušný pověřený obecní úřad. Žádost o dávku mohl občan podat jakoukoliv formou. Příslušné úřady však měly své vlastní předepsané tiskopisy, které nebyly jednotné. Pro posuzování sociální potřebnosti však musel úřad znát všechny potřebné skutečnosti – osobní údaje žadatele, údaje o manželovi (druhuvi), nezaopatřených dětech, o výši příjmů všech osob, o majetkových poměrech a o nákladech na domácnost, případně o ostatních osobách užívajících byt.²⁵

Druhou dávkou byl příspěvek na výživu dítěte podle § 5 zákona o sociální potřebnosti. Tato dávka byla určena sociálně potřebným nezaopatřeným dětem, vůči kterým rodič (nebo jiná povinná osoba) neplnil soudem stanovenou vyživovací povinnost. Dávka se vyplácela opět jednorázově nebo opakovaně, v peněžité nebo věcné formě a poskytovala se ve výši stanoveného výživného, ale maximálně ve výši rozdílu mezi příjmy a životním minimem dítěte. Za příjem dítěte se považovala poměrná část příjmu připadající na jednoho člena domácnosti všech společně posuzovaných osob. Příspěvek na výživu dítěte byl dávkou přednostní před dávkou obecnou podle § 4 zákona. O této dávce rozhodoval místně příslušný obecní úřad s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu dítěte.

Jestliže osoby nesplňovaly podmínky pro uznání sociální potřebnosti, ale měly nedostatečné příjmy, bylo možné těmto osobám přiznat fakultativní dávku podle § 8a zákona o sociální potřebnosti. Zde jsou uvedeny tři situace, za kterých je možné tuto dávku poskytnout. Za první mohla být mimořádná dávka poskytnuta občanu v nezbytném rozsahu, pokud mu hrozila vážná újma na zdraví. Ve druhém případě se jednalo o situaci, kdy podmínky nesplnila pouze jedna z okruhu společně posuzovaných osob, přičemž ostatní osoby podmínky plnily. Za třetí mohla být dávka poskytnuta k zajištění nezletilého dítěte, které nemělo pobyt na území České republiky a hrozila mu vážná újma na zdraví. Mimořádné dávky měly zajistit pomoc v nezbytném rozsahu. Proto bývaly zpravidla nižší než odpovídající částky životního minima. Mohly být poskytnuty v peněžité, či věcné formě, opakovaně nebo jednorázově, ale většinou se vyplácely jednorázově, ve věcné formě. O této mimořádné dávce rozhodoval místně příslušný pověřený obecní úřad.

²⁵ BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ, L., *Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí*. Olomouc: ANAG, 2006. ISBN 80-7263-335-X.

Pro úplnost zde vyjmenuji i dávky, které mohly být poskytnuty dle jiných právních předpisů, ale byly vázané na sociální potřebnost. Pro poskytnutí musela být splněna podmínka sociální potřebnosti.

Dávky podle vyhlášky MPSV č. 182/1991 Sb.²⁶:

Příspěvek na rekreaci dětí důchodce (dle § 28, poskytoval pověřený obecní úřad),

Jednorázové peněžité a věcné dávky těžce zdravotně postiženým občanům a starým občanům (dle § 32, poskytoval obecní úřad),

Příspěvek na výdaje na dopravu účastníkům rekreace a lázeňské péče (dle § 38, poskytoval pověřený obecní úřad),

Příspěvek na topnou naftu (dle § 39, poskytoval obecní úřad),

Příspěvek na zřízení a změnu připojení telefonní účastnické stanice (dle § 40, poskytoval obecní úřad),

Příspěvek na provoz telefonní účastnické stanice (dle § 43, poskytoval pověřený obecní úřad),

Příspěvek na společné stravování (dle § 48, poskytoval obecní úřad),

Jednorázové peněžité a věcné dávky občanům společensky nepřizpůsobeným (dle § 54, poskytoval obecní úřad obce s rozšířenou působností).

Dávky podle zákona č. 114/1988 Sb.²⁷:

Jednorázová a opakující se peněžitá dávka sociálně potřebným občanům, kterým je sociální péče poskytována ve zdravotnickém zařízení (dle § 44 odst. 1 písm. b2), poskytoval obecní úřad obce s rozšířenou působností).

²⁶ Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

²⁷ Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění posledních předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.

4 Hmotná nouze

System dávek pomoci v hmotné nouzi nahrazuje systém dávek poskytovaných z důvodů sociální potřeby. „*Jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.*“²⁸ Zákon o pomoci v hmotné nouzi vychází ze zákona o sociální potřebnosti, ale jsou zde více rozpracovány a konkretizovány podmínky pro poskytnutí dávek.

4.1 Právní úprava

System pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů²⁹ (v kapitole 3 dále jen zákon o pomoci v hmotné nouzi), který nabyl účinnosti 1. 1. 2007. Tento zákon obsahuje hmotněprávní i procesní ustanovení.³⁰ Zákon o pomoci v hmotné nouzi vymezuje osoby, které se nachází v hmotné nouzi, stanovuje dávky, které se osobám v hmotné nouzi vyplácí a způsoby vyplácení, určuje, jakým způsobem se započítávají příjmy osob, jak lze příjmy zvýšit. Stanovuje pravidla pro posuzování neodůvodnitelné zátěže pro systém pomoci v hmotné nouzi občanů členských států Evropské unie, kteří o dávky požádají. Stanovuje kompetence, práva a povinnosti orgánů pomoci v hmotné nouzi a dále obsahuje řízení o dávkách pomoci v hmotné nouzi, kde platí, že se postupuje podle zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ovšem s určitými odchylkami právě uvedenými v zákoně. Dále je využíván zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a to nejen z hlediska částek životního minima, ale i pro stanovení okruhu osob, které jsou společně posuzovány a taktéž pro posuzování příjmů. Provděcí vyhláškou je vyhláška

²⁸ Pomoc v hmotné nouzi [online]. Portál MPSV [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5>

²⁹ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

³⁰ BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ, L., *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby*. Olomouc: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4.

č.504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, jenž mimo jiné obsahuje částky, o které se zvyšuje živobytí z důvodu dietního stravování.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi se opírá o další právní normy. např. zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (nezaopatřenost dítěte), zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (individuální akční plán, krátkodobé zaměstnání), zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (stanovení výživného), zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení ve znění pozdějších předpisů (posuzování zdravotního stavu).

Zákon o pomoci v hmotné nouzi byl k datu 1. 1. 2011 již patnáctkrát změněn. Novelty však neznamenal zásadní změnu původního zákona, týkaly se pouze změn některých ustanovení. Za zmínku stojí zrušení aktivizačního plánu, zavedení institutu veřejné služby, změny, reagující na změnu v důchodovém pojištění, které zavedlo třístupňový invalidní důchod. Také byl upraven okruh osob, u kterých se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací.

4.2 Popis systému

Systém pomoci v hmotné nouzi je formou pomoci lidem s nedostatečnými příjmy. Snaží se motivovat osoby, aby se aktivně podíleli na zajištění prostředků k odvrácení tohoto nepříznivého stavu. Stanovuje situace spojené s nedostatečným zajištěním základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi.³¹

Za stav hmotné nouze, který je podmínkou pro nárok na poskytnutí dávek pomoci v hmotné nouzi jsou dle zákona o pomoci v hmotné nouzi dvě základní situace. První situace je taková, že příjem osoby a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částek živobytí, přičemž si tento příjem nemohou z objektivních důvodů zvýšit. *„Za přiměřené náklady na bydlení se pro účely tohoto zákona považují odůvodněné náklady na bydlení (§34), nejvýše však do výše 30%, a v hlavním městě Praze do výše*

³¹ Pomoc v hmotné nouzi [online]. Portál MPSV [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5>

35% příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob.“³² Druhou situací, kdy se osoba nachází v hmotné nouzi, je taková, že „příjem osoby a příjem společně posuzovaných osob dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí podle § 4 odst. 1 písm. a) částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení (§34) a na služby s bydlením bezprostředně spojené“.³³ Odůvodněné náklady tvoří nájemné až do výše cílového nájemného a služby spojené s užíváním bytu nebo jiné obdobné náklady spojené s družstevní a vlastnickou formou bydlení a úhrada prokazatelné nezbytné spotřeby energií.

Osobu, které hrozí vážná újma na zdraví lze považovat také za osobu v hmotné nouzi i když osoba neplní podmínky stanovené zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Další situace, kdy je možno považovat osoby za osoby v hmotné nouzi nastávají tehdy, jestliže jsou postižené vážnou mimořádnou událostí (např. povodeň, vichřice, zemětřesení, požár) a nejsou schopni sami tuto situaci překonat, dále jestliže osoba má nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje (správní poplatky za vystavení duplikátů osobních dokladů) a také tehdy, jestliže má osoba nedostatek prostředků na nákup nebo opravu předmětů dlouhodobé potřeby (lednička, pračka) a také na úhradu nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním a zájmovou činností dětí. Poslední skupinu osob, které lze uzнат za osoby v hmotné nouzi, tvoří osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením (osoby propuštěné z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, osoby po ukončení léčby chorobných závislostí, nebo osoby opouštějící dětské domovy po dosažení zletilosti).

Kromě stanovení situací osob, které jsou v hmotné nouzi, zákon o pomoci v hmotné nouzi stanovuje i situace vylučující osoby z hmotné nouze. Jde o:

- osobu, která nepracuje a ani není osobou samostatně výdělečně činnou a není v evidenci uchazečů o zaměstnání,
- osobu, která je v evidenci uchazečů o zaměstnání, ale odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání,
- osobu, která neprojevuje snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,

³² § 9 odst.2 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

³³ § 2 odst.2 písm. b) zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

- osobu samostatně výdělečně činnou, která při pracovní neschopnosti nemá příjem z dávek nemocenského pojištění, protože se nepřihlásila k nemocenskému pojištění,
- osobu, které byla uložena sankce za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojená s plněním povinné školní docházky,
- osobu, která byla vzata do vazby nebo nastoupila do výkonu trestu odnětí svobody (celý kalendářní měsíc),
- osobu, které je poskytována péče v psychiatrické léčebně nebo léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 měsíce
- osobu, která si přivodila úmyslně pracovní neschopnost nebo v opilosti a účasti ve rvačce a tudíž nemá nárok na nemocenské.

Příjmy se opět posuzují společně s dalšími osobami. Okruhy společně posuzovaných osob jsou uvedeny v § 4 odst. 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu³⁴. Společně se tedy posuzují a) rodiče a nezletilé nezaopatřené děti, b) manželé nebo partneři, c) rodiče a nezletilé zaopatřené děti, dále rodiče a zletilé děti, pokud užívají společně byt a netvoří jiný okruh posuzovaných osob, d) jiné osoby, které společně užívají byt. Osoba, která je ve vazbě nebo výkonu trestu není společně posuzovanou osobou, pokud tento stav trvá celý kalendářní měsíc. Pokud je nezaopatřené dítě v plném zaopatření ústavu nebo zařízení pro děti a mládež, taktéž se nepovažuje za osobu společně posuzovanou.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi stanovuje zvláštní způsob zápočtu příjmů. Příjmem se rozumí 70 % příjmu ze závislé činnosti po odpočtu daně z příjmu, sociálního a zdravotního pojištění, 70 % příjmu ze mzdových nároků vyplacených úřadem práce, 80 % příjmu z náhrady mzdy po dobu prvních 14 dnů dočasné pracovní neschopnosti a z dávky nemocenského pojištění, 80 % z podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci. Ostatní příjmy podle zákona 110/2006 Sb. jsou započítány v plné výši, s výjimkou příspěvku na živobytí. Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje příjem je obecně období 3 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, v němž byla podána žádost o dávku pomoci v hmotné nouzi. V případě podstatného poklesu příjmu je rozhodným obdobím měsíc podání žádosti.

³⁴ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhoduje pověřený obecní úřad. Výjimku tvoří rozhodování o přiznání mimořádné okamžité pomoci z důvodu sociálního vyloučení – toto přísluší obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Pověřený obecní úřad provádí výplatu dávek, poskytuje základní sociální poradenství, posuzuje neodůvodnitelnou zátěž systému, zpracovává informace o veřejné službě. Působnost v této oblasti mají též další orgány. Odvolacím orgánem jsou krajské úřady, které také metodicky řídí a kontrolují podřízené úřady. Ústředním orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí, které řídí a kontroluje výkon státní správy v oblasti pomoci v hmotné nouzi, zabezpečuje jednotný aplikační program, je správcem informačního systému o dávkách a stanovuje jednotné tiskopisy.³⁵

Jednotný postup pro posuzování hmotné nouze a poskytování dávek na území České republiky je zabezpečen jednotným informačním systémem a aplikačním programem OK nouze/OK služby.

4.3 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Náklady na dávky hradí stát.³⁶

4.3.1 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobám s nedostatečnými příjmy. „*Nárok na příspěvek na živobytí má osoba v hmotné nouzi podle § 2 odst. 2 písm. a), jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob (§ 9 odst. 2) nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob.*“³⁷ Částky živobytí jsou pro každou osobu stanoveny individuálně podle věku, na základě hodnocení snahy a možností zvýšit si příjem vlastním přičiněním

³⁵ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

³⁶ tamtéž

³⁷ § 21 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

a dalších faktorů ovlivňujících částku živobytí (potřeba dietního stravování, dluh na výživném, zvýšené náklady spojené s hledáním zaměstnání).

Zákon o pomoci v hmotné nouzi rozeznává tři možnosti zvýšení příjmu vlastním přičiněním:

- vlastní prací
- řádným uplatněním nároků a pohledávek
- prodejem nebo jiným využitím majetku.

Pod pojmem zvýšení příjmu vlastní prací se tedy rozumí započítání výdělečné činnosti u osoby, která nepracuje, zvýšení rozsahu či intenzity výdělečné činnosti a možnost vykonávat lépe placenou práci. Hodnotí se rovněž prokázaná snaha o zvýšení příjmu vlastní prací, výkon veřejně prospěšných prací, výkon dobrovolnické služby a výkon veřejné služby.

Další z podmínek pro hodnocení zvýšení příjmu je řádné uplatnění nároků a pohledávek ze strany žadatele, tj. přednostní uplatnění nároku na dávky nemocenského pojištění, důchodového pojištění, dávky státní sociální podpory, nárok na výživné, nároky z pracovních vztahů a nároky z jiných pohledávek. Od tohoto požadavku je možné ustoupit v případě, že by žadateli vyplynul neúměrně nízký zisk nebo toto uplatnění nelze po osobě spravedlivě žádat.

Jestliže osoba vlastní majetek, jehož prodejem nebo jiným využitím si lze zvýšit příjem je povinna takto učinit, ale toto je hodnoceno až po uplynutí časové lhůty 3 měsíců pobírání dávky pro nemovitý majetek a 6 měsíců pobírání dávky pro movitý majetek.

Částky živobytí se odvíjejí od částek existenčního a životního minima.

Stanovení částek živobytí dle zákona o pomoci v hmotné nouzi:

1) nezaopatřeného dítěte

ČŽ = ŽM + částka na dietu, je-li předepsána

2) osoby, u kterých se neposuzuje snaha zvýšit si příjem vlastní prací (osoba starší 68 let, starobní důchodce, osoba invalidní ve III. stupni, osoba pobírající dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství nebo rodičovství nebo rodič pobírající

rodičovský příspěvek, dále osoba pečující o osobu závislou na pomoci jiné osoby ve II, III a IV stupni závislosti a osoba uznána dočasně práce neschopnou)

ČŽ = EM + 50% z (ŽM – EM) + další částky

Další částky jsou:

30 % z (ŽM – EM) za uplatnění majetku

20 % z (ŽM – EM) za uplatnění nároků a pohledávek

částka na dietu, je-li předepsána

3) osoba, která nespadá pod bod 1 a 2 a která nepředložila na výzvu pověřeného obecního úřadu individuální akční plán, zpracovaný úřadem práce nebo která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky

ČŽ = EM

4) ostatní osoby

ČŽ = EM + další částky

Další částky jsou:

50 % z (ŽM – EM) za snahu zvýšit si příjem vlastní prací

30 % z (ŽM – EM) za uplatnění majetku

20 % z (ŽM – EM) za uplatnění nároků a pohledávek

částka na dietu, je-li předepsána

300 Kč za zvýšené náklady při hledání zaměstnání

5) osoba, která vykonávala veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v měsíci

ČŽ = EM + 50 % (ŽM – EM) + další částky

Další částky jsou:

50 % z (ŽM – EM) za snahu zvýšit si příjem vlastní prací

30 % z (ŽM – EM) za uplatnění majetku

20 % z (ŽM – EM) za uplatnění nároků a pohledávek

částka na dietu, je-li předepsána

300 Kč za zvýšené náklady při hledání zaměstnání

6) osoby pobírající příspěvek na živobytí déle než 6 kalendářních měsíců

ČŽ = EM

avšak toto neplatí pro osoby, u kterých se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací, osoby, které pobírají podporu v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci, osobu pracující a osobu, která vykonává veřejnou službu alespoň 20 hodin v měsíci.

ČŽ.....částka živobytí

EM.....existenční minimum

ŽM.....životní minimum

Pro stanovení živobytí společně posuzovaných osob se jednotlivé částky živobytí sčítají. Částky životního a existenčního minima jsou stanoveny zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Životní minimum pro jednotlivce v současné době činí 3126 Kč měsíčně. V okruhu společně posuzovaných osob je jeho výše odstupňovaná. Životní minimum pro první osobu v pořadí je stanoveno na 2880 Kč, u osoby druhé a další v pořadí od 15 let věku, jež není nezaopatřeným dítětem činí 2600 Kč, u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku 2250 Kč, u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let 1960 Kč a u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku 1600 Kč měsíčně. Existenční minimum je dáno částkou 2020 Kč měsíčně.³⁸ Pro výši příspěvku na živobytí použijeme vzorec $Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - P$, kde $Pn\check{Z}$ je příspěvek na živobytí, $\check{C}\check{Z}$ je částka živobytí a P znamenají příjmy.

4.3.2 Dopltek na bydlení

Tato druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmů k úhradě nákladů spojené s bydlením. *„Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení byl a) jeho příjem (§ 9 odst. 1) zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí osoby (§ 24) nebo b) příjem společně posuzovaných osob*

³⁸ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

(§ 9 odst. 1) zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí společně posuzovaných osob (§24).“³⁹ Dávka se poskytuje nájemci či vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na bydlení ze systému dávek státní sociální podpory a na příspěvek na živobytí. Existuje však výjimka, kdy žadatel nemusí pobírat příspěvek na bydlení. To v situaci, kdy osoba dlouhodobě využívá jinou než nájemní formu bydlení, např. ubytovnu, azylový dům, dům na půl cesty. Další výjimkou při nepobírání příspěvku na živobytí je stav, kdy příjmy osoby nepřesáhnou 1,3 násobek částky živobytí.⁴⁰ Výše doplatku na bydlení je dána vzorcem: $DnB = (ONB - PnB) - (P + PnŽ - Ž)$, kde DnB je doplatek na bydlení, ONB jsou odůvodněné náklady na bydlení, PnB je příspěvek na bydlení, P znamenají příjmy, PnŽ příspěvek na živobytí a Ž je živobytí osoby.

4.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Tyto dávky jsou určeny osobám, které se dostanou do obtížných situací, které je nutno rychle řešit. Zákon o pomoci v hmotné nouzi umožňuje poskytovat:

1) **Mimořádnou okamžitou pomoc z důvodu ohrožení zdraví** pro osobu, která neplní podmínky hmotné nouze, ale hrozí jí vážná újma na zdraví. Výše se stanoví k doplnění příjmu do výše existenčního minima (u nezaopatřeného dítěte do výše životního minima).

2) **Mimořádnou okamžitou pomoc z důvodu vážné mimořádné události** mohou dostat osoby, které postihne živelná pohroma (povodeň, vichřice, zemětřesení), požár, ekologická havárie apod. . Dávku lze poskytnout až do výše 15násobku životního minima jednotlivce, tj. 46890 Kč.

3) Nárok na **mimořádnou okamžitou pomoc k úhradě jednorázového výdaje** má osoba, která vzhledem ke svým příjmům a majetkovým poměrům nemá finanční

³⁹ § 33 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

⁴⁰ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

prostředky k úhradě výdaje spojeného se zaplacením správního poplatku při ztrátě osobních dokladů, při vydání opisu rodného listu, k úhradě jízdného při ztrátě peněžních prostředků nebo při nezbytné úhradě noclehu. Výše je stanovena až do výše tohoto výdaje.

4) Mimořádnou okamžitou pomoc na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněné náklady související se vzděláním nebo zájmovou činností dětí pro osoby, které jsou v hmotné nouzi a nemají finance si výše uvedené pořídit sami z vlastních zdrojů. Tato dávka je například určena na nákup nebo opravu pračky, lednice, nákup postelí, peřin, nebo také k úhradě letního dětského tábora, plaveckého výcviku dětí apod.. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše životního minima jednotlivce, tj. 31260 Kč.

5) Nárok na mimořádnou okamžitou pomoc z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením má osoba, která má neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků. Jde o situace osob, které se vracejí z výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, osoby, které opouští dětský domov nebo pěstounskou péči nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávka se poskytuje až do výše 1000 Kč. Může být poskytnuta i opakovaně, ale součet nesmí přesáhnout 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. 12504 Kč.

4.4 Formy poskytování dávek a výplata dávek

„Příspěvek na živobytí se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě obou těchto formách.“⁴¹ V případě, že dávka není účelně využívána, je možné pro výplatu dávek ustanovit zvláštního příjemce. Příspěvek na živobytí se vyplácí v měsíci, za který náleží. „Doplatek na bydlení se poskytuje v peněžní formě. Doplatek na bydlení lze použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného

⁴¹ § 42 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ číslo 776, *Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

nebo služeb spojených s bydlením , a to tak, že plátce doplatku na bydlení jej poukazuje pronajímateli nebo poskytovateli služby.“⁴² Vyplácí se měsíčně zpětně. „Mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě obou těchto formách.“⁴³ Vyplácí se bez odkladu. Dávky se vyplácí poštovní poukázkou, v hotovosti nebo převodem na účet daný žadatelem, formou poukázek, nebo přímou úhradou za nákup zboží.

⁴² § 42 odst. 3 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

⁴³ § 42 odst. 4 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.

5 Důvody přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi

Dle Břeské a Vránové bylo řešení pomoci občanům v hmotné nouzi prostřednictvím dávek sociální péče roztrženo do řady právních předpisů. Základní právní předpis zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti obsahoval jen ustanovení o podmínkách nároku na dávky sociální potřebnosti a stanovení jejich výše. Neřešil však poskytování dávek komplexně. Pro poskytování dávek se používala ustanovení zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a pro stanovení působnosti u těchto dávek se používala ustanovení zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.⁴⁴ Pro řízení platil zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon o sociální potřebnosti byl čtrnáctkrát novelizován. Obsahoval velký rozsah správního uvážení, zejména v poskytování jednorázových dávek. Tím vznikaly rozdíly v hodnocení plnění podmínek sociální potřebnosti či stanovení výše dávky. Systém vytvářel sociální past tím, že garantoval za poměrně snadno splnitelných podmínek trvalý příjem, a to na úrovni, jaké by zejména osoby s více dětmi nemohly svými příjmy z výdělečné činnosti dosáhnout, což vedlo k nezájmu o přijetí hůře placené práce.⁴⁵

Taktéž umožňoval vyplácet dávky sociální péče zletilým dětem a nezletilým dětem, které nebyly nezaopatřené i když žily ve společné domácnosti s rodiči. Toto pojetí bylo v rozporu se zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a nerespektovalo ustanovení o vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi vychází ze Společného memoranda o sociálním začleňování (usnesení vlády č. 1241/2003), kde jedním z úkolů je „vytvořit systémově nové řešení finanční pomoci (dávek sociální péče) v situaci hmotné nouze, s cílem omezení dlouhodobé závislosti na sociálních dávkách a propojení výplaty dávek s aktivizačními opatřeními na pomoc se získáním

⁴⁴ BŘESKÁ, N.; VRÁNOVÁ, L. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby*. Olomouc: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4.

⁴⁵ Vládní návrh na vydání zákona o pomoci v hmotné nouzi. *Sněmovní tisk č. 1063*, 2005 [online]. Důvodová zpráva, obecná část. [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=1063&ct1=0>>

zaměstnání“⁴⁶ „ V souladu s tímto úkolem se snaží tuto dlouhodobou závislost na sociálních dávkách omezit. Společné memorandum je dokument, který zhodnotil sociální situaci v České republice před vstupem České republiky do Evropské unie. Identifikoval hlavní problémy a stanovil úkoly pro budoucí politiku. Memorandum bylo vládou schváleno 10. prosince 2003 a bylo podepsáno ministrem práce a sociálních věcí Zdeňkem Škromachem a evropskou komisařkou pro zaměstnanost a sociální věci Annou Diamantopoulou dne 18. prosince 2003 v Bruselu.⁴⁷

Motivačním prvkem v systému pomoci v hmotné nouzi je individuální stanovení částky živobytí s přihlédnutím k hodnocení snahy zvýšení příjmu vlastním přičiněním nebo vykonávání veřejné služby v zájmu obce, čímž se částka živobytí navyšuje. Jestliže osoba není aktivní při řešení své situace, může se dostat na hranici existenčního minima nebo může být uznána za osobu, která není v hmotné nouzi. Dalším motivačním prvkem je odlišný způsob zápočtu příjmů, který „úmyslně zvýhodňuje osoby s příjmy z výdělečné činnosti nebo s příjmy, které tyto příjmy nahrazují, a to tak, že se započítávají jen zčásti a tím se stanou takové osoby osobami v hmotné nouzi za výhodnějších podmínek“.⁴⁸

S přijetím nového zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu došlo ke změně z dvousložkového konceptu na jednosložkový koncept částek životního minima. Vyjmuly se náklady spojené s úhradou bydlení. Problematiku bydlení nově řeší doplatek na bydlení. Zde je osoba pobírající doplatek na bydlení vedena k tomu, aby požádala obec o přidělení levnějšího přiměřeného bydlení.

V důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona o pomoci v hmotné nouzi je uvedeno, že „Stávající systém dávek sociální péče je značně personálně poddimenzován a neumožňuje řešit komplikované případy osob setrvávajících v hmotné nouzi jinak, než poskytováním dávek sociální péče. V průměru připadá na jednoho pracovníka cca 300 klientů.“⁴⁹ Zpráva uvádí, že v systému pomoci v hmotné nouzi bude potřeba navýšit počet sociálních pracovníků.

⁴⁶ Společné memorandum o sociálním začleňování. Praha: MPSV, 2004. ISBN 80-86552-81-0, s. 29

⁴⁷ Společné memorandum o sociálním začleňování. Praha: MPSV, 2004. ISBN 80-86552-81-0.

⁴⁸ BŘESKÁ, N.; VRÁNOVÁ, L. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby*. Olomouc: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4, s. 33

⁴⁹ Vládní návrh na vydání zákona o pomoci v hmotné nouzi. *Sněmovní tisk č. 1063*, 2005 [online]. Důvodová zpráva, obecná část. [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=1063&ct1=0>>, s. 40

Mezi nedostatky po stránce technické je možno jmenovat neexistenci jednotného softwarového a hardwarového vybavení. Pověřené obecní úřady byly na přelomu let 2006 a 2007 vybaveny potřebnou počítačovou technikou a softwarem a samozřejmě potřebným připojením k síti. Pracovníci byli odborně proškoleni a zaučeni. Taktéž pro nově příchozí úředníky jsou organizována školení a seznámení se s aplikačním programem.

Dávky pomoci v hmotné nouzi spadají jako sociální výhoda pod Nařízení Rady EHS č. 1612/1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství, které stanovuje základní pravidlo nakládání se všemi pracovníky Evropské unie (čl. 7 odst. 2 - „*pracovník, který je státním příslušníkem členského státu, požívá stejné sociální a daňové výhody jako tuzemští pracovníci.*“⁵⁰).

Cílem bylo vytvořit moderní formu pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, s tím, že bude osoby v hmotné nouzi motivovat k aktivní účasti na řešení své nepříznivé situace.

„*Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení.*“⁵¹

⁵⁰ Čl. 7 odst. 2 Nařízení Rady EHS č. 1612/1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/3468/ehs_1612_68.pdf

⁵¹ Pomoc v hmotné nouzi [online]. Portál MPSV [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW:

<<http://www.mpsv.cz/cs/5>

Praktická část

V praktické části se budu věnovat obecné charakteristice Obecního úřadu Osoblaha a metodou analýzy statistických dat a jejich dalším zpracováním (tabulkovým a grafickým) budu zjišťovat dopad změny v systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy na sociální odbor Obecního úřadu v Osoblaze (vyplacené finanční prostředky na pomoc občanům s nedostatečnými příjmy v letech 2005 až 2009, počet klientů v jednotlivých letech a počet pracovníků, kteří se této agendě věnují). Dále provedu polostrukturovaný rozhovor s pracovnící sociálního odboru, která pracovala s klienty ve zkoumaných letech s cílem zjistit pozitiva a negativa systému vyplácení dávek dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné nouzi z pohledu přímé sociální praxe.

6 Obecní úřad Osoblaha

Obec Osoblaha se nachází v okrese Bruntál v severním cípu osoblažského výběžku. Okolí je ze tří stran obklopeno územím Polska. Osoblaha má rozlohu 2 579 ha a nyní zde žije asi 1 200 obyvatel. Byla založena již v roce 1230 jako středisko panství Olomouckého biskupství. V roce 1251 získala městské právo s rozsáhlými pravomocemi a později se stala Moravskou enklávou ve Slezsku. Obec bývala významným průmyslovým a kulturním centrem širokého okolí. Za dobu své existence však byla několikrát vypleněna nájezdníky, zničena požáry či povodněmi, městu se nevyhnula ani morová nákaza. Poslední pohroma ji zasáhla za druhé světové války, kdy bylo město takřka srovnáno se zemí a nastalo skoro úplné vysídlení obyvatelstva. V roce 1960 Osoblaha ztratila titul města.⁵²

Obec Osoblaha je obcí s pověřeným obecním úřadem podle zákona č. 314/2002 Sb.⁵³ Obecní úřad v oblasti samostatné působnosti plní úkoly, které mu uložilo zastupitelstvo obce a pomáhá výborům a komisím v jejich činnosti.

⁵² Obec Osoblaha – dějiny [online], [cit. 17.2.2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.osoblaha.cz/index.php?nid=767&lid=CZ&oid=37723>

⁵³ Zákon č. 314/2002 Sb, o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností. *ÚZ č.661Obce, kraje, hl. m. Praha*. Ostrava: Sagit, a.s., 2008. ISBN 978-80-7208-672-6.

Dále vykonává přenesenou působnost ve věcech, které stanoví zvláštní zákony. Vyhláška ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb.⁵⁴ vymezuje správní obvod na těchto sedm obcí – Bohušov, Dívčí Hrad, Hlinka, Osoblaha, Rusín, Slezské Pavlovice, Slezské Rudoltice. V celém obvodu obcí žije asi 3 500 obyvatel. Počtem obyvatel i rozlohou patří mezi nejmenší v české republice. Mezi hlavní důvody, proč byl v Osoblaze zřízen pověřený obecní úřad, patří vysoká nezaměstnanost a velká vzdálenost mezi obcemi. Obcí s rozšířenou působností pro jmenované obce je Město Krnov.

Obecní úřad tvoří starosta, místostarostka (pro výkon funkce neuvolněná), tajemník a zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu – úředníci. Úřad má čtyři odbory – výstavby a životního prostředí, sociální, hospodářsko-správní a odbor péče o občany. V současné době je zde zaměstnáno devět zaměstnanců obce, zařazených do obecního úřadu.

Sociální odbor byl zřízen dne 8. 1. 1992, tj. datum stanovení Obce Osoblaha obcí s pověřeným obecním úřadem. Hlavní náplní práce je poskytování pomoci osobám s nedostatečnými příjmy. Od roku 1992 poskytoval dávky sociální péče sociálně potřebným občanům podle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, dávky podle vyhlášky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení – dávky zdravotně postiženým občanům (příspěvek na zvýšené životní náklady, příspěvek na individuální dopravu, příspěvek na zřízení a provoz telefonní stanice), dávky podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení – příspěvek při péči o osobu blízkou. V současné době se jedná o pomoc v hmotné nouzi podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Nadále ustanovuje zvláštního příjemce pro výplatu dávek důchodového pojištění podle zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Sociální odbor obecního úřadu také podle zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení rozhoduje o poskytování příspěvku na úhradu za užívání bezbariérového bytu a garáže a příspěvku úplně nebo prakticky nevidomým. V rámci depistážní činnosti vyhledává

⁵⁴ Vyhláška ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností. *ÚZ číslo 661 Obce, kraje, hl. m. Praha*. Ostrava: Sagit, a.s., 2008. ISBN 978-80-7208-672-6.

občany, kteří potřebují sociální pomoc, dále plní povinnosti vyplývající ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a spolupracuje s Městským úřadem Krnov, který je obcí s rozšířenou působností. Podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník navrhuje opatrovníka osobám, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům. Sociální odbor zároveň poskytuje základní sociální poradenství.

7 Dopad změny systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy

V následující části bakalářské práce budu pracovat s údaji, které mi poskytl sociální odbor Obecního úřadu Osoblaha z interních zdrojů.

7.1 Porovnání vyplacených finančních prostředků v letech 2005 až 2009

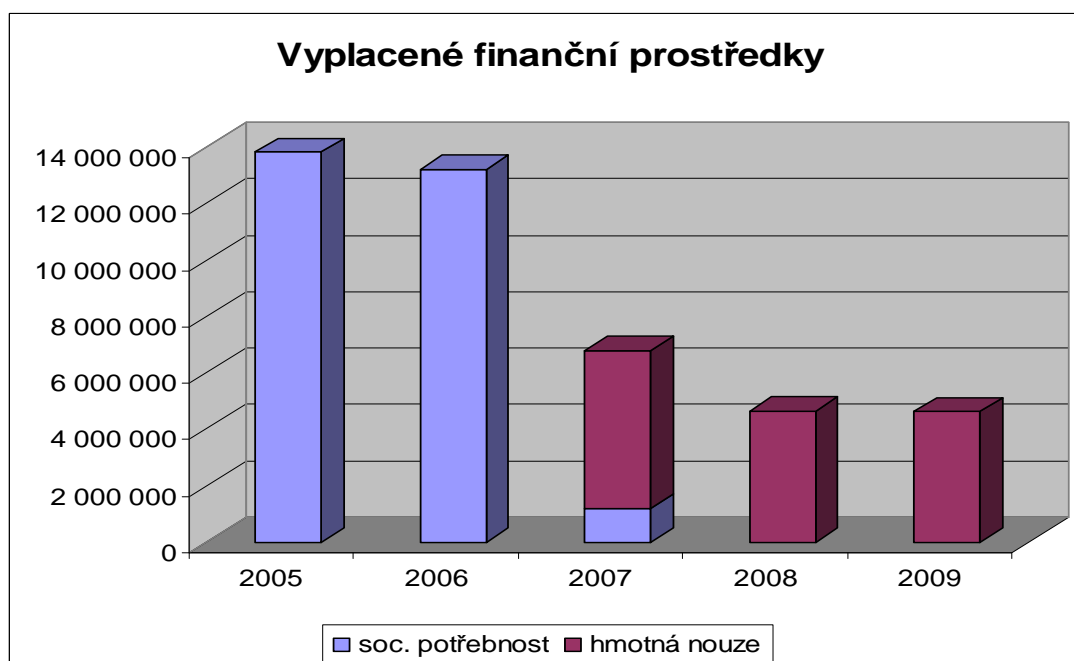
V tabulce č. 1 uvádím vyplacené finanční prostředky pro občany s nedostatečnými příjmy v letech 2005-2009. V letech 2005 a 2006 se vyplácely dávky sociální péče sociálně potřebným občanům podle zákona 482/1991 Sb.. Nejsou zde uvedeny dávky sociální péče určené zdravotně postiženým občanům, které však byly sociálním odborem vypláceny. Jsou záměrně vypuštěny, protože nesouvisí se sociální potřebností. Porovnání s dávkami pomoci v hmotné nouzi by tudíž nebylo objektivní. V celkových částkách jsou zahrnuty opakované dávky, jednorázové peněžní dávky, jednorázové věcné dávky, fakultativní dávky podle § 8a zákona o sociální potřebnosti. V roce 2007 již platil zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ale zároveň bylo díky přechodnému ustanovení § 81 tohoto zákona možno vyplácet dávky sociální péče do 30.4. 2007. V letech 2008 a 2009 se již vyplácely dávky pomoci v hmotné nouzi. V částkách za jednotlivá období jsou zahrnuty příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou předmětů dlouhodobé spotřeby, z důvodu vážné újmy na zdraví a z důvodu postižení mimořádnou událostí. Údaje z tabulky č. 1 jsou graficky znázorněny v grafu č. 1. Rozbor dávek v jednotlivých letech je pro informaci uveden níže.

Tabulka č. 1

Vyplacené finanční prostředky pro občany s nedostatečnými příjmy v Kč

	2005	2006	2007	2008	2009
soc. potřebnost	13 821 523	13 217 048	1 203 007		
hmotná nouze			5 591 484	4 668 455	4 651 166

Graf č. 1

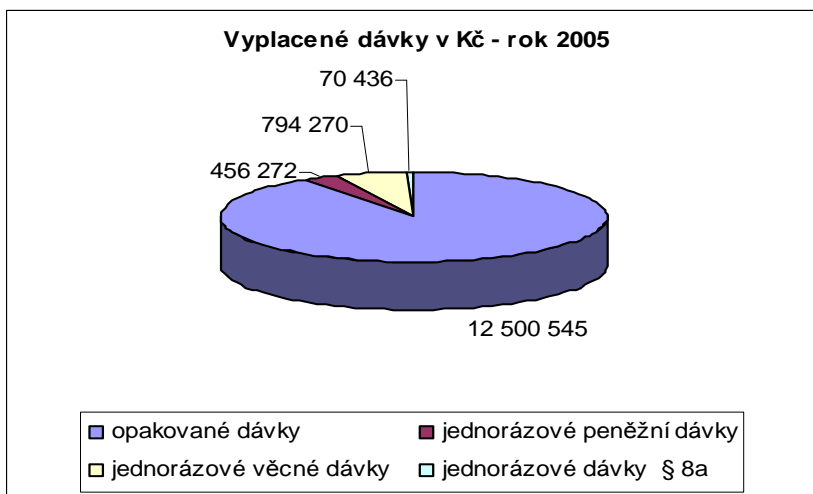
Z uvedených údajů vyplývá, že se zavedením systému pomoci v hmotné nouzi došlo k velmi výrazné úspoře finančních prostředků vyplacených osobám s nedostatečnými příjmy sociálním odborem Obecního úřadu Osoblaha. Tento fakt můžeme zdůvodnit tím, že došlo ke změně při stanovení okruhu společně posuzovaných osob, kdy zletilé děti a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené se posuzují s rodiči, pokud žijí ve společné domácnosti. Taktéž došlo ke snížení jednorázových dávek - peněžních a věcných, což vyplývá z následujících tabulek č. 2 – 6.

Pro dokreslení situace uvádím rozbor dávek a jejich grafické znázornění v jednotlivých letech:

Tabulka č. 2 Rozbor dávek vyplacených v roce 2005

	opakované dávky	jednorázové peněžní dávky	jednorázové věcné dávky	jednorázové dávky § 8a
Rok 2005	12 500 545	456 272	794 270	70 436

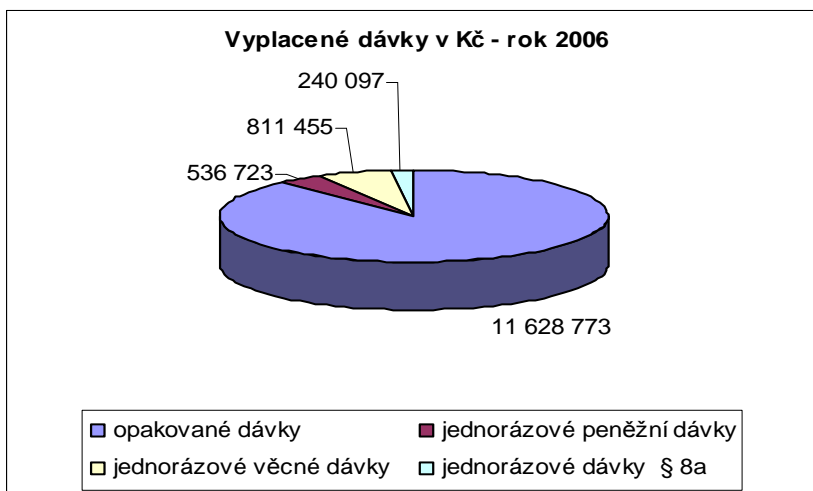
Graf č. 2

Tabulka č. 3 Rozbor dávek vyplacených v roce 2006

	opakované dávky	jednorázové peněžní dávky	jednorázové věcné dávky	jednorázové dávky § 8a
Rok 2006	11 628 773	536 723	811 455	240 097

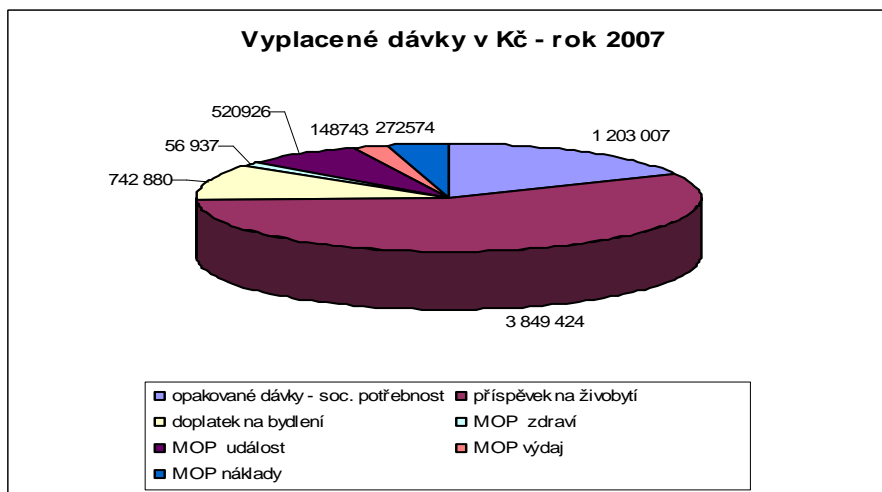
Graf č. 3

Tabulka č. 4 Rozbor dávek vyplacených v roce 2007

	opakované dávky - soc. potřebnost	příspěvek na živobytí	doplatek na bydlení	MOP zdraví	MOP událost	MOP výdaj	MOP náklady
Rok 2007	1 203 007	3 849 424	742 880	56 937	520926	148743	272574

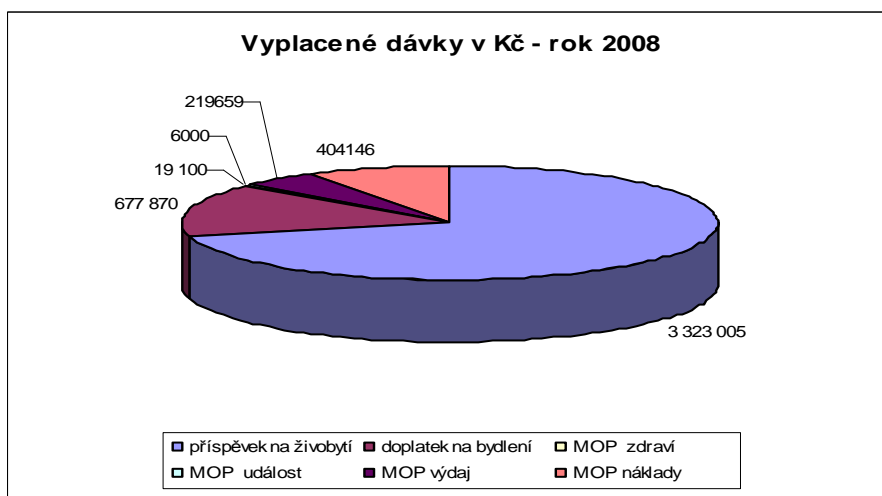
Graf č. 4

Tabulka č. 5 Rozbor dávek vyplacených v roce 2008

	příspěvek na živobytí	doplatek na bydlení	MOP zdraví	MOP událost	MOP výdaj	MOP náklady
Rok 2008	3 323 005	677 870	19 100	6000	219659	404146

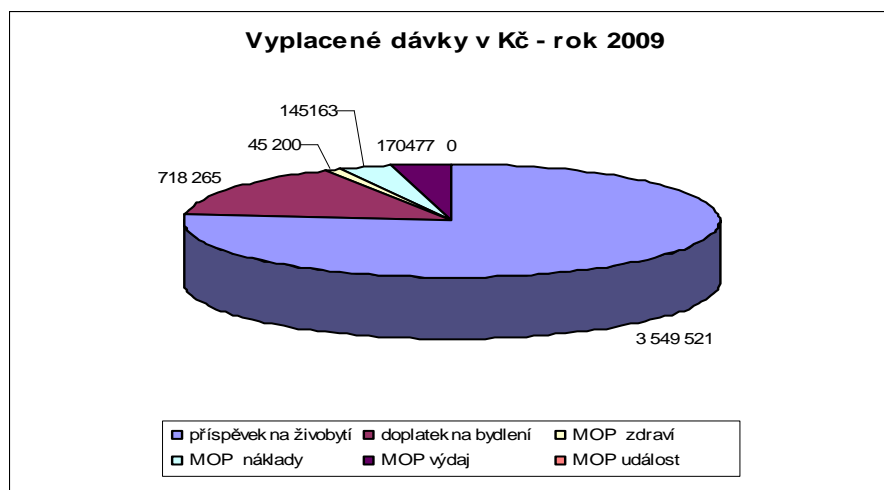
Graf č. 5

Tabulka č. 6 Rozbor dávek vyplacených v roce 2009

	příspěvek na živobytí	doplatek na bydlení	MOP zdraví	MOP náklady	MOP výdaj	MOP událost
Rok 2009	3 549 521	718 265	45 200	145163	170477	0

Graf č. 6

7.2 Porovnání počtu klientů v letech 2005 - 2009

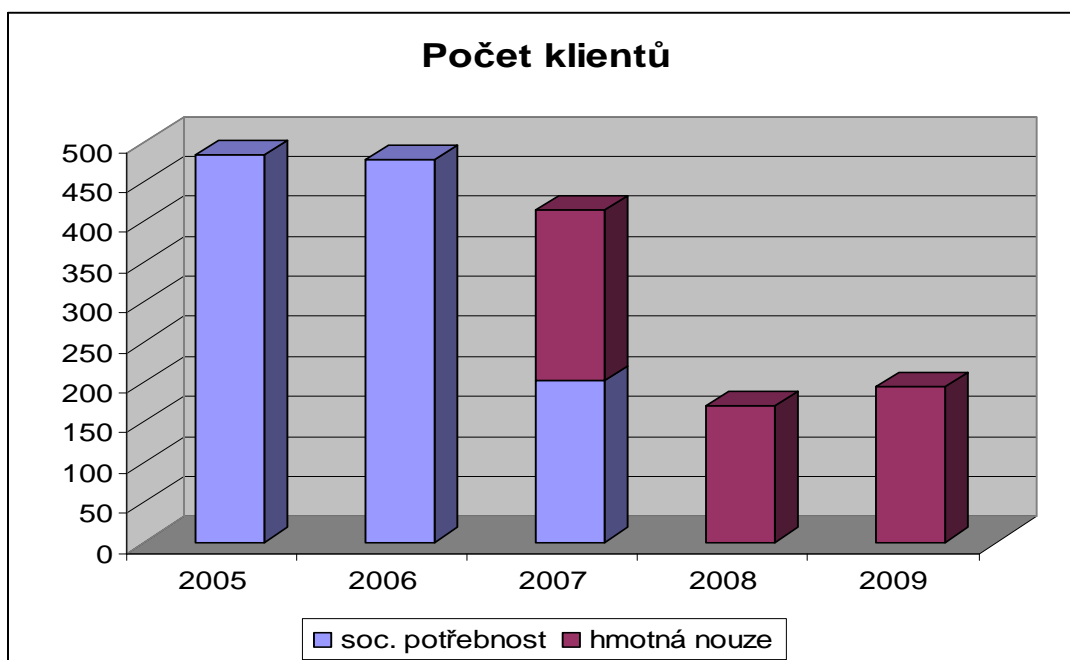
V tabulce č. 2 jsou uvedeny počty klientů řešených dávkami sociální péče a dávkami pomoci v hmotné nouzi. Jedná se vždy o absolutní počet osob, které v uvedeném roce pobírali jakoukoliv dávku bez ohledu na počet dávek nebo na skutečnost, zda šlo o dávky jednorázové či opakované. Šlo tedy o osoby, které v daném roce pobírali dávku alespoň v jednom měsíci kalendářního roku.

Tabulka č. 7

Počet klientů řešených dávkami

	2005	2006	2007	2008	2009
soc. potřebnost	479	477	202		
hmotná nouze			212	171	194

Graf č. 7

Porovnáním údajů z tabulky č. 7 je patrné, že počet klientů s nedostatečnými příjmy řešenými dávkami pomoci v hmotné nouzi výrazně klesl. Opět tuto skutečnost můžeme přičíst novému systému společně posuzovaných osob.

7.3 Porovnání počtu úředníků sociálního odboru v letech 2005 až 2009

Na sociálním odboru Obecního úřadu Osoblaha byly po sledované roky zaměstnány tři úřednice, které se této agendě věnovaly. Od května roku 2009 zde vykonávají pracovní činnost pouze dvě úřednice, z důvodu odchodu jedné úřednice na mateřskou dovolenou. Tato situace v době odevzdání bakalářské práce (datum) trvá jeden rok a jedenáct měsíců. Můžeme tedy konstatovat, že došlo ke snížení počtu úředníků sociálního odboru v průběhu roku 2009, tedy za platnosti systému pomoci v hmotné nouzi.

7.4 Polostrukturovaný rozhovor

V této části práce jsem se rozhodla provést individuální polostrukturovaný rozhovor s pracovnící sociálního odboru, která pracovala s klienty ve zkoumaných letech. Cílem je zjistit pozitiva a negativa systému vyplácení dávek dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné nouzi z pohledu přímé sociální praxe.

Dle Musilové je rozhovor (interview) technikou systematického poznávání. Jako metodologický prostředek zkoumání se od běžné verbální komunikace liší tím, že je systematický a zaměřený. Polostrukturovaný rozhovor vychází z určitého předem připraveného pevného seznamu otázek.⁵⁵

Miovský uvádí, že polostrukturovaný rozhovor dále dává možnost řešit i otázky, které nebyly pevně stanoveny a v průběhu rozhovoru se jeví jako klíčové pro výzkum. Na pevný seznam otázek se tak nabalují otázky doplňující či rozšiřující.⁵⁶

Pro rozhovor jsem sestavila následující **rámcový seznam otázek**:

1. Jak hodnotíte vytvoření samostatné právní normy zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi?
2. Jak často (s jakou četností) probíhal kontakt s osobou sociálně potřebnou a osobou v hmotné nouzi?
3. Kolik času jste v průměru strávila s žadatelem o dávky (přímý kontakt) podle obou systémů, kolik času jste strávila při zpracování žádosti?
4. Kolik času jste strávila s příjemci dávek podle obou systémů – přímý kontakt a zpracování dávek?
5. Jaké bylo technické zázemí sociálního odboru v době platnosti zákona o sociální potřebnosti a pomoci v hmotné nouzi?
6. Jak lze hodnotit používané tiskopisy?

⁵⁵ MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0749-3.

⁵⁶ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.

7. Jak probíhalo místní sociální šetření v době platnosti zákona o sociální potřebnosti a pomoci v hmotné nouzi?
8. Jak si vysvětlujete tak razantní snížení počtu klientů a vyplacených finančních prostředků v systému pomoci v hmotné nouzi?
9. Cítila jste nějaký etický či morální problém v průběhu rozhodování o dávkách?
10. Jaká pozitiva, kromě již zmíněných, byste připsala systému sociální potřebnosti a jaká systému pomoci v hmotné nouzi?
11. Jaká negativa, kromě již zmíněných, byste připsala systému sociální potřebnosti a jaká systému pomoci v hmotné nouzi?

Polostrukturovaný rozhovor proběhl dne 14. 2. 2011 a trval přibližně 60 minut. Dotazovanou osobou byla paní V.K., která pracovala na sociálním odboru Obecního úřadu Osoblaha od jeho zřízení v roce 1992 do poloviny roku 2010. Rozhodovala tudíž ve správním řízení o dávkách sociální péče podle systému sociální potřebnosti i podle systému pomoci v hmotné nouzi. Rozhovor byl proveden v bytě paní V.K. a byl nahráván na diktafon. O této skutečnosti byla dotazovaná osoba srozuměna. V průběhu vedení rozhovoru byly předkládány doplňující otázky. Podstatné části odpovědí na otázky jsou přepsány, nepodstatné části jsou vypuštěny.

Odpovědi na otázky:

1. Jak hodnotíte vytvoření samostatné právní normy zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi?

„Nabytí účinnosti hodnotím pozitivně z následujících důvodů. Zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi došlo ke sjednocení několika předpisů do jedné právní normy – zahrnuje ustanovení o působnosti orgánů, o věcné a místní příslušnosti, o ustanovení zvláštního příjemce, o pokutách, o přeplatcích a doplatcích, v určitých oblastech řeší postup ve správním řízení. Řešení není třeba vyhledávat v několika právních předpisech. Nový zákon se opírá o ustanovení zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. V praxi to znamená jakoby návrat do té doby k opomíjenému ustanovení zákona o rodině a zejména vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi.“ **Co hodnotíte negativně?** *„Seznámení*

se se zákonem o pomoci v hmotné nouzi a pochopení určitých ustanovení bylo časově náročné. Např. stanovení částky životního minima osob je poměrně složitý proces, je zde mnoho hodnotících ukazatelů. Negativně se jeví samotné znění některých ustanovení, které nebylo dostatečně srozumitelné ani jednoznačné. Tato situace vedla k vydání celé řady metodických pokynů ze strany MPSV a KÚ Moravskoslezského kraje (např. započtení příspěvku na osobu blízkou, posuzování stavebního spoření, veřejná služba, dočasná pracovní neschopnost, OSVČ, aj.).“

2. Jak často (s jakou četností) probíhal kontakt s osobou sociálně potřebnou a osobou v hmotné nouzi?

*„Kontakt s osobou sociálně potřebnou byl častější. Bylo to z toho důvodu, že jakoukoliv změnu ve skutečnostech rozhodných pro výši dávky předkládali příjemci dávek osobně, a to např. doklady o evidenci na ÚP (přijetí, ukončení, vyřazení z Ú), výplaty podpory v nezaměstnanosti (přiznání, výplata v jednotlivých měsících), dávky státní sociální podpory (přiznání dávek – přídavek na dítě, sociální příspěvek, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a každou jejich změnu), dávky důchodového a nemocenského pojištění a každou jejich změnu. Díky tomuto kontaktu se vztah sociálního pracovníka a klienta prohloubil, byl osobnější, neomezil se pouze na předávání dokladů, ale také na osobní pohovory, které vedly k bližšímu poznání rodinného prostředí, sociálního zázemí a osobnosti klientů. Klienti docházeli na sociální odbor podle potřeby i několikrát měsíčně. V systému pomoci v hmotné nouzi jsou tato data sehrávána, klient je již nemusí dokládat osobně. Neuvádím zde doklady, které klienti byli povinni dokládat dříve a tato povinnost trvá.“ **Jaké doklady?** „Např. příjem ze zaměstnání, předepsané a uhrazené náklady spojené s bydlením, aktivitu uchazeče o zaměstnání, případně jiné změny ve skutečnostech rozhodných pro výplatu dávky. Obecně lze říci, že v systému pomoci v hmotné nouzi je osobní kontakt s klientem méně častý.“*

3. Kolik času jste v průměru strávila s žadatelem o dávky (přímý kontakt) podle obou systémů, kolik času jste strávila při zpracování žádosti?

„Na tento dotaz nelze jednoznačně odpovědět. Vždy záleželo na počtu společně posuzovaných osob a složitosti sociální situace klienta. Pokud

byl žadatelem jednatel, ve většině případů byla a je doba jednání a zpracování žádosti podstatně kratší, než v případě početné rodiny. Mohu však konstatovat, že zpracování žádosti bylo jednodušší a kratší v systému sociální potřeby. Časově náročné je v současné době vyplnění všech náležitostí žádosti a dalších předepsaných tiskopisů, kdy mnozí žadatelé nejsou schopni tyto tiskopisy bez pomoci sociálního pracovníka vyplnit. Časově náročné je také zavedení do informačního systému OK nouze.“ **Můžete tedy kontakt a zpracování dávky časově vymežit?** „Kontakt s žadatelem o dávku sociální péče trval přibližně 0,5 - 1 hodinu, zpracování žádosti a výpočet dávky trval 0,5 – 1 hodinu. Kontakt s žadatelem o dávku pomoci v hmotné nouzi trvá v průměru 1 - 2 hodiny, další 1 – 3 hodiny trvá vlastní zpracování žádosti v IS OK nouze. Ale toto není pravidlem. V obou systémech se vyskytovaly i extrémně krátké případy a naopak složité a časově náročné případy. Podotýkám, že v uvedených časech není započteno sociální šetření.“

4. Kolik času jste strávila s příjemci dávek podle obou systémů – přímý kontakt a zpracování dávek?

„S příjemcem dávky sociální péče jsem strávila více času, díky častějšímu kontaktu, jak jsem již odpověděla na dotaz číslo 2, ale zpracování dávky trvalo podstatně kratší dobu. Pokud nenastala žádná změna, zpracování trvalo několik málo minut. Doba zpracování dávky pomoci v hmotné nouzi trvá o něco déle a to i v případě, že ke změnám nedošlo. U každé osoby se musí sehrát příjmy, u dospělých osob sehrát evidenci na ÚP, zaevidovat případnou aktivitu uchazeče o zaměstnání, zaevidovat úhrady nájmu a služeb spojených s bydlením, včetně elektřiny, popř. plynu. Dobu je možné stanovit mezi 0,5 – 3 hodinami. Ale opět je to individuální.“

5. Jaké bylo technické zázemí sociálního odboru v době platnosti zákona o sociální potřeby a pomoci v hmotné nouzi?

„V předchozích letech byly pracovnice sociálního odboru vybaveny staršími počítači, jehličkovými tiskárnami, k dispozici bylo kopírovací zařízení. Vše bylo zakoupeno z finančních prostředků obce, přičemž některá zařízení již sloužily dříve jiným odborům obce.. Koncem roku 2006, před nabytím účinnosti zákona

o pomoci v hmotné nouzi, byl náš sociální odbor stejně jako všechny ostatní sociální odbory v republice vybaven Ministerstvem práce a sociálních věcí novým počítačovým příslušenstvím. Byly nám přiděleny počítače, tiskárny, multifunkční kopírovací stroj, čtečky čárových kódů. Taktéž bylo nutné zajistit vysokorychlostní připojení k internetu, které na odboru doposud chybělo.“ **Jaký software se pro zpracování dávek používal a používá?** *„Pro zpracování dávek sociální péče neexistoval jednotný systém. My jsme používaly informační systém KEO, zpracovaný firmou Alis, s.r.o.. Ve srovnání s novým IS byl v podstatě dostačující, technicky nenáročný, ale samozřejmě méně dokonalý. Zpracování dávek pomoci v hmotné nouzi probíhá v informačním systému OK nouze, který funguje online. Jde o poměrně náročný, jednotný informační systém. Každý pracovník má přiděleno ID, pod kterým se do systému přihlásí a má nastavena oprávnění k jednotlivým úkonům související s pracovní pozicí. Zpočátku byl program dopracováván a často upravován, což způsobovalo komplikace. Nyní dochází k úpravám pouze v souvislosti se změnami zákona.“*

6. Jak lze hodnotit používané tiskopisy?

„Pro řízení o dávkách sociální péče jsme si vzory tiskopisů musely vytvořit samy. Jednalo se o žádost o opakovanou dávku sociální péče, žádost o jednorázovou dávku sociální péče, potvrzení příjmů z výdělečné činnosti, hlášení změny, čestné prohlášení, aktivita uchazeče o zaměstnání a další. V pozdějším období byly některé vzory doporučeny nadřízeným orgánem. V pomoci v hmotné nouzi se používají jednotné tiskopisy vydávané Ministerstvem práce a sociálních věcí, což je samozřejmě plus. Tyto tiskopisy je možné také stáhnout z internetových stránek MPSV. Příloh, které se přikládají k žádosti je velké množství. Podle mého názoru jsou tyto tiskopisy poměrně složité a překombinované a jejich vyplňování činí většině klientů potíže. Je v nich mnoho odkazů a vysvětlivek. Obsahují však všechny informace rozhodné pro nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi.“

7. Jak probíhalo místní sociální šetření v době platnosti zákona o sociální potřebnosti a pomoci v hmotné nouzi?

„Šetření probíhalo v místě bydliště žadatele o dávku. Za celou dobu mé praxe jsem se nesešla s případem, kdy by nám žadatel neumožnil přístup do bytu. Důraz při šetření byl kladen na majetkové poměry a na počet členů domácnosti uvedené v žádosti, případně šetření společného soužití osob v domácnosti.“ **Změnil se postup při prováděném sociálním šetření?** „Domnívám se, že v provádění sociálního šetření v praxi k žádným změnám nedošlo.“

8. Jak si vysvětlujete tak razantní snížení počtu klientů a vyplacených finančních prostředků v systému pomoci v hmotné nouzi?

„Tuto skutečnost můžeme přičíst změně ve společném posuzování osob, žijících ve společné domácnosti, kde je kladen důraz na vyživovací povinnost mezi rodiči a zletilými, popř. nezletilými, které nejsou nezaopatřenými dětmi. Podle systému sociální potřeby byly do jedné rodiny poskytovány dávky i několika členům domácnosti, jejichž příjmy byly pod hranicí životního minima. Zákon o pomoci v hmotné nouzi řeší tuto situaci pouze jedinou dávkou, vyplácenou k rukám žadatele a určenou na zajištění živobytí všech společně posuzovaných osob. Z těchto důvodů došlo ke snížení počtu příjemců dávek a úspoře finančních prostředků, neboť i příjmy těchto osob jsou započteny společně. Dalším z důvodů je skutečnost, že pokud je rodina dostatečně zajištěna příjmem některého ze svých členů, na dávku pomoci v hmotné nouzi nevznikne nárok. V obou systémech „záchranná síť“ zachycuje i osoby, které neplnily podmínky sociální potřeby či hmotné nouze. Těmto byla a je poskytována vždy pomoc formou mimořádné dávky. Došlo také ke snížení jednorázových dávek. Systém sociální potřeby umožňoval vyplácet jednorázové dávky na zakoupení uhlí, na topnou naftu, na nedoplatky elektřiny a služeb, na školní potřeby a vybavení, na zvýšené náklady spojené s pobytem na internátě, na pořízení vybavičky před narozením dítěte, příspěvky na rekreaci dětí důchodců, příspěvky na zřízení a provoz telefonní stanice. Tyto dávky byly zrušeny nebo částečně převedeny do dávek pomoci v hmotné nouzi. Dalším důvodem snížení počtu klientů a vyplacených finančních prostředků bylo zvýšení dávek státní sociální podpory, zejména rodičovského příspěvku, kdy se v roce 2007 tato dávka zvýšila z částky 3696 Kč na částku 7582 Kč. Spousta

dávek sociální péče poté byla odejímána a příspěvek na živobytí nebyl přiznán z důvodu dostatečných příjmů rodiny.“

9. Cítila jste nějaký etický či morální problém v průběhu rozhodování o dávkách?

*„Tyto pocity jsou dvojího druhu. Ze znalosti místních poměrů jsou situace, kdy sociální pracovník si je vědom toho, že přiznanou dávku si příjemce „nezaslouží“, ale je třeba dodržovat zákonný postup a dávku přiznat. Jde například o osoby, které pracují na černo a sociální pracovník nemá prostředky, jak toto prokázat, o osoby, které jsou několik let v evidenci ÚP a je všeobecně známo, že o práci zájem nemají, o osoby, které dávku zneužívají. K tomuto docházelo i v minulosti, bez ohledu na systém poskytnuté pomoci.“ **Co tím máte na mysli?***

„Zneužívány byly a jsou v některých případech také jednorázové dávky. V minulosti se jednalo např. o věcnou dávku zakoupení a dovoz uhlí, kdy následně příjemce toto uhlí prodal, získal finanční prostředky, ale v zimě netopil. Také se jedná o případy, kdy je žadateli poskytnuta mimořádná okamžitá pomoc v podobě zakoupení spotřebiče, tento je následně prodán pod cenou, do bazaru nebo zastavárny a správní orgán nemá nástroje ke sjednání nápravy.

Na druhé straně se vyskytují případy, kdy osobně cítím, že rodina finanční pomoc potřebuje, ale pro nesplnění podmínek zákon neumožňuje pomoc poskytnout. Jde o skutečnost, kdy zákon o pomoci v hmotné nouzi započítává příjmy za poslední tři měsíce a nereaguje na aktuální příjmové poměry osob. K podobně neřešitelné a tíživé sociální situaci dochází i v případech značného poklesu příjmů v průběhu poskytování dávky.“

10. Jaká pozitiva, kromě již zmíněných, byste připsala systému sociální potřeby a jaká systému pomoci v hmotné nouzi?

„Podle mého názoru systém sociální potřeby kladl větší důraz na úsudek pracovníka a umožňoval mu větší prostor pro samostatné myšlení a rozhodování. Správný postup a rozhodování v dávkách sociálně potřebným občanům bylo podmíněno zejména dobrou znalostí a orientací se v zákonech o životním minimu a sociální potřeby a dalších souvisejících předpisech. Samotný

zákon o sociální potřebnosti se mi jevil bližší a srozumitelnější. Výpočty dávek byly čitelné i pro příjemce těchto dávek, z toho důvodu, že dávka byla vypočtena ve vyšší rozdílu mezi sociální potřebností rodiny (součet ŽM všech osob a odůvodněné náklady domácnosti) a příjmy rodiny, a to v každém posuzovaném měsíci. Předností bylo, že částka ŽM nebyla pohyblivá, ale pevně stanovená (jednotná pro dospělé osoby a děti dle věku) a měsíční příjmy byly započteny v plné výši, a to vždy v konkrétně posuzovaném měsíci. Sociálně potřebným občanům proto byla vyplacena vždy přesně finanční částka, která jim ve sledovaném období chyběla.“

Jaká pozitiva spatřujete v novém systému? *„Pozitivně v systému hmotné nouze hodnotím zejména úsporu vyplacených finančních prostředků, jednotný informační systém a jednotné tiskopisy. Zákon rovněž klade důraz na motivaci osob získat a udržet si zaměstnání, protože příjmy z výdělečné činnosti jsou započteny ze 70 %. Dlouhodobá nezaměstnanost bez pobírání podpory v nezaměstnanosti vede ke snížení částky životního minima až na částku existenčního minima, podobně jako neplnění vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. Pozitivně lze hodnotit také zavedení institutu veřejné služby.“*

11. Jaká negativa, kromě již zmíněných, byste připsala systému sociální potřebnosti a jaká systému pomoci v hmotné nouzi?

„Systém sociální potřebnosti sice poskytoval prostor pro správné uvážení pracovníků sociálních odborů, ale zároveň docházelo k nejednotnému posuzování na jednotlivých úřadech v republice. Informační systém užívaný pro potřeby sociální potřebnosti byl dostačující, ale nebyl dokonalý. V současné době je informační systém dokonale propracován a odpovídá potřebám zákona, což velmi usnadňuje práci sociálním pracovníkům. Při zadání správných dat program sám určí částky životního minima, propočte příjmy a vypočte dávku, navrhuje odůvodnění v jednotlivých rozhodnutích.“ **Není to pozitivum?** *„Ano, jistě je. Ale tím podle mého názoru „nenutí“ pracovníky dokonale znát zákon a jeho jednotlivá paragrafová znění.“*

Samozřejmě negativně hodnotím objem vyplacených finančních prostředků v systému sociální potřebnosti, více dávek do rodiny díky oddělenému posuzování rodičů a zletilých dětí, popř. nezletilých dětí, které nebyly nezaopatřené. Systém

pomoci v hmotné nouzi má také své negativní stránky. Např. započítávání příjmů tři měsíce zpětně. Zákon tak nereaguje dostatečně pružně na vzniklou nepříznivou sociální situaci a překlenutí této tíživé sociální situace ponechává pouze na občanech samotných. Mezi znevýhodněné osoby tak můžeme zařadit osoby ve 2 životních situacích. První skupinu tvoří osoby, u kterých došlo k podstatnému poklesu nebo ztrátě příjmu ze zaměstnání (po ukončení výplaty podpory v nezaměstnanosti, důchodových dávek, rodičovského příspěvku apod.) a o dávku pomoci v hmotné nouzi teprve žádají a druhou skupinu osob, kterým je dávka pomoci v hmotné nouzi již poskytována. Při podstatném poklesu příjmu se pro nárok na dávku zkoumá příjem za měsíc, v němž byla podána žádost, a pro nárok na výplatu dávky příjem za 3 předcházející kalendářní měsíce. Pokud za tyto měsíce byl příjem vyšší jak trojnásobek životního minima, nárok na výplatu dávky nevznikne i když v aktuálním měsíci žadatel žádný příjem nemá. Dalším problémem pro žadatele může být skutečnost, že o dávku požádá v měsíci následujícím po ztrátě příjmu – nebylo dodrženo ustanovení §10, odst. b) zákona. V tomto případě zůstávají rozhodným obdobím 3 kalendářní měsíce předcházející měsíci, v němž byla žádost podána. Žadatel je fakticky již dva měsíce bez finančních prostředků, a přesto může být dávka zamítnuta. Do druhé skupiny lze zařadit osoby, kterým je dávka pomoci v hmotné nouzi již poskytována. Systém pro výpočet příspěvku na živobytí je založen na zjišťování příjmů za rozhodné období, tj. období 3 předcházejících kalendářních měsíců. Pokud tedy dojde k podstatnému poklesu nebo ztrátě příjmu u osob v hmotné nouzi, ocitají se občané či celé rodiny v neřešitelné životní situaci v důsledku nedostatku finančních prostředků, které neměly možnost si našetřit v předchozím období. Domnívám se, že toto je negativní dopad zákona v praxi.“

7.5 Shrnutí

Cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit dopad změny v systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy na sociální odbor Obecního úřadu v Osoblaze.

V době účinnosti zákona o pomoci v hmotné nouzi ve sledovaných letech 2007 – 2009 došlo k výraznému snížení vyplacených dávek oproti roku 2005

a 2006, tj. za účinnosti zákona o sociální potřebnosti. V objemu vyplacených finančních prostředků v letech 2005 – 2009 v obci Osoblaha je systém pomoci v hmotné nouzi jednoznačně úspornější než systém sociální potřebnosti.

Počet klientů s nedostatečnými příjmy řešenými dávkami pomoci v hmotné nouzi v letech 2007 – 2009 výrazně klesl. Proti rokům 2005 – 2006 se tento počet snížil více než dvojnásobně.

Co se týče počtu pracovníků, kteří se této agendě věnují, můžeme také říci, že v průběhu účinnosti zákona o pomoci v hmotné nouzi se počet snížil.

Cílem polostrukturovaného rozhovoru bylo zjistit pozitiva a negativa systému vyplacení dávek podle dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné nouzi. Jak z rozhovoru vyplynulo, mají oba systémy své kladné i záporné stránky.

V systému sociální potřebnosti spatřuje sociální pracovníce pozitiva v jednoduchosti a srozumitelnosti výpočtu dávek sociální potřebnosti, v možnosti správného uvážení, v jednodušším a kratším zpracování žádosti a přiznaných dávek. Negativně je hodnocen především objem vyplacených finančních prostředků a velký počet klientů, který je odůvodněn tím, že se odděleně posuzovali rodiče a zletilé děti, popř. nezletilé děti, které nebyly nezaopatřené. Dále nejednotné posuzování v rámci republiky, dokladování veškerých změn rozhodných pro nárok, možnost zneužití dávek.

Zavedením nového systému pomoci v hmotné nouzi je pozitivně hodnocena zejména úspora finančních prostředků, snížení počtu klientů, zavedení jednotné právní normy, jednotných tiskopisů, jednotného informačního systému a získání nového technického vybavení. Dále je kladně hodnocena snaha o motivaci osob získat a udržet si zaměstnání, stanovení okruhů společně posuzovaných osob a zavedení veřejné služby. Negativně se jeví složitost určení částky životního minima, započítávání příjmů za poslední tři měsíce a velké množství tiskopisů a jejich náročnost. Je zde také prostor pro zneužití dávek. Dále se vyskytují skutečnosti, které jsou hodnoceny pozitivně i negativně současně. Jde např. o informační systém, který na jedné straně velmi usnadňuje práci pracovníků sociálních odborů, ale na druhé straně „nenutí“ pracovníky dokonale znát zákon. Rovněž četnost kontaktu se žadatelem či příjemcem dávky. Tento kontakt

je v systému pomoci v hmotné nouzi méně častý. Na jedné straně je snížena časová náročnost, na straně druhé byl sociální pracovník ve vztahu s klientem častěji, a proto jej mohl lépe poznat.

Závěr

Dávky osobám s nedostatečnými příjmy jsou nedílnou součástí práva sociálního zabezpečení. Vytváří záchrannou sociální síť, jejíž význam spočívá v poskytnutí pomoci osobám, které se ocitnou bez finančních prostředků.

Cílem teoretické části bakalářské práce bylo popsat systém dávek sociální péče podle zákona o sociální potřebnosti a dávek podle zákona o pomoci v hmotné nouzi. Od 29. 11. 1991 nabyt účinnosti zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. Dle tohoto zákona byly vypláceny dávky sociální péče osobám sociálně potřebným. Na tento systém od 1. 1. 2007 navazuje systém dávek pomoci v hmotné nouzi, jehož právní úprava je obsažena v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Účelem dávek je poskytnout přiměřenou pomoc tomu, kdo se ocitne v nepříznivé sociální situaci, jež nedokáže řešit vlastními silami. Smyslem dávek však není tento stav řešit trvale. Mají motivovat osoby k aktivní účasti na řešení své nepříznivé situace a napomáhat k návratu do běžného života, kdy jsou potřeby člověka zabezpečeny výdělečnou činností, či přednostními dávkami sociálního zabezpečení.

Věcně příslušnými správními orgány, které ve správním řízení rozhodují o dávkách osobám s nedostatečnými příjmy jsou pověřené obecní úřady. Cílem praktické části bylo zjistit dopad změny v systému dávek pro osoby s nedostatečnými příjmy na sociální odbor Obecního úřadu v Osoblaze (vyplacené finanční prostředky na pomoc občanům s nedostatečnými příjmy v letech 2005 - 2009, počet klientů v jednotlivých letech a počet pracovníků, kteří se této agendě věnují) a rozhovorem se sociální pracovníci zjistit pozitiva a negativa systému vyplácení dávek dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné nouzi z pohledu přímé sociální praxe. Porovnáním výše uvedených dat bylo zjištěno, že systém pomoci v hmotné nouzi je mnohem úspornější než systém sociální potřebnosti. Snížil se také počet klientů a počet pracovníků, kteří o dávkách rozhodují. Změny související s přijetím zákona o pomoci v hmotné nouzi, byly nepochybně pozitivní. Zároveň však z rozhovoru vyplynuly i problematické oblasti tohoto předpisu.

V současné době je Ministerstvem práce a sociálních věcí připravována další sociální reforma. Záměrem je sjednocení procesu výplaty nepojistných dávek sociální ochrany, o nichž má rozhodovat jediný orgán – podle návrhu Ministerstva

práce a sociálních věcí Úřad práce ČR. Reforma se má dotknout také oblasti zabezpečení osob v hmotné nouzi. Je však teprve ve fázi návrhů změn, které by měly být účinné od ledna 2012.⁵⁷

⁵⁷ TZ MPSV: Sociální reforma v roce 2011 [online], [cit. 17.2.2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10142/12012011.pdf>

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ. L., *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby*. Olomouc: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4.
- BŘESKÁ, N., VRÁNOVÁ. L., *Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí*. Olomouc: ANAG, 2006. ISBN 80-7263-335-X.
- GOLDMAN, R.; KNAUSOVÁ, I. in GOLDMAN, R., a kol. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 80-244-1454-6.
- GREGOROVÁ, Z. ; GAVLAS, M. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3686-9.
- KOLDINSKÁ, K., *Sociální právo*. Praha: C. H. BECK, 2007. ISBN 978-80-7179-620-6.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0749-3.
- *Společné memorandum o sociálním začleňování*. Praha: MPSV, 2004. ISBN 80-86552-81-0.
- TRÖSTER, P. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-032-4.
- VÍŠEK, P. in TOMEŠ, I., a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Spolek českých právníků Všeohr, 1998. ISBN 80-85305-39-9.
- ŽIŽKOVÁ, J. in KREBS, V., a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

Právní předpisy:

- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 776, Sociální zabezpečení*. Ostrava: Sagit, a.s., 2010. ISBN 978-80-7208-794-5.
- Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění posledních předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.
- Zákon č. 314/2002 Sb, o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností. *ÚZ č.661Obce, kraje, hl. m. Praha*. Ostrava: Sagit, a.s., 2008. ISBN 978-80-7208-672-6.
- Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.
- Zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.
- Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.
- Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 308/2003 Sb., kterou se stanoví částky, o které se pro účely sociální potřebnosti zvyšuje životní minimum osob, jejichž zdravotní stav vyžaduje zvýšené náklady na dietní stravování, ve znění pozdějších předpisů. *ÚZ číslo 566, Sociální zabezpečení a pojištění*. Ostrava: Jiří Motloch-Sagit, 2006. ISBN 80-7208-572-7.
- Vyhláška Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou

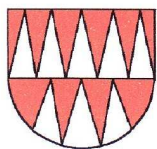
působností. *ÚZ č.661 Obce, kraje, hl. m. Praha*. Ostrava: Sagit, a.s., 2008. ISBN 978-80-7208-672-6.

Internetové odkazy:

- Evropská sociální charta [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1218/esch.pdf>>
- Nařízení Rady EHS č. 1612/1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3468/ehs_1612_68.pdf>
- Obec Osoblaha – dějiny [online], [cit. 17.2.2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.osoblaha.cz/index.php?nid=767&lid=CZ&oid=37723>>
- Pomoc v hmotné nouzi [online]. Portál MPSV [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5>>
- TZ MPSV: Sociální reforma v roce 2011 [online], [cit. 17.2.2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10142/12012011.pdf>>
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod [online], [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>
- Vládní návrh na vydání zákona o pomoci v hmotné nouzi. *Sněmovní tisk č. 1063, 2005* [online]. Důvodová zpráva, obecná část. [cit. 17.10.2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=1063&ct1=0>>

Seznam příloh

- Obecní úřad Osoblaha - udělení souhlasu

OBECNÍ ÚŘAD OSOBLAHA
Na Náměstí 106, 793 99 OSOBLAHA

tel.: 0652/742031, 742005
fax: 0652/742117
IČO: 00296279
e-mail: ou.osoblaha@ova.pvtnet.cz

Jana Kociánová
Třešňová 90
793 99 Osoblaha

V Osoblaze 1. 2. .2011

Věc: Udělení souhlasu

Obecní úřad Osoblaha byl seznámen s tématem praktické části Vaší bakalářské práce – Sociální potřebnost a pomoc v hmotné nouzi a dopad změny zákona na sociální odbor OÚ Osoblaha, souhlasí s ním a poskytne Vám následující informace z vlastních zdrojů: objem vyplacených finančních prostředků v letech 2005-2009 na řešení sociální potřebnosti a hmotné nouze, počet klientů v jednotlivých letech a počet pracovníků, kteří se této agendě v uvedených letech věnovali.

OBECNÍ ÚŘAD OSOBLAHA
Na Náměstí 106
793 99 OSOBLAHA
-1-

Vilém Darda
tajemník obecního úřadu

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Kociánová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Sociální potřebnost a pomoc v hmotné nouzi a dopad změny zákona na sociální odbor Obecního úřadu Osoblaha
Název v angličtině:	Social need and assistance in material indigence and the impact of the change in the law on the Social Department of the Municipal Office Osoblaha
Anotace práce:	Teoretická část práce obsahuje popis systému dávek sociální péče z důvodu sociální potřebnosti a systému dávek pomoci v hmotné nouzi a uvádí důvody přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi. V praktické části je porovnán objem vyplacených finančních prostředků občanům s nedostatečnými příjmy, počet klientů a počet pracovníků v letech 2005 – 2009 na sociálním odboru OÚ Osoblaha. Dále je zde uveden rozhovor se pracovníci sociálního odboru s cílem zjistit pozitiva a negativa systému vyplácení dávek dle zákona o sociální potřebnosti a dle zákona o pomoci v hmotné nouzi.
Klíčová slova:	Chudoba, sociální pomoc, sociální potřebnost, hmotná nouze, životní minimum, dávky sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi
Anotace v angličtině:	The theoretical part contains a description of the system of social benefits due to social needs and system benefits of assistance in material indigence and mentions the reasons of approval the Law of Assistance in Material Indigence. The practical part compares amount of paid financial means citizens with insufficient income, the number of clients and staff in the years 2005 – 2009 in the Social Department of the Municipal Office Osoblaha. There is also an interview with employee of the Social Department with the aim of detection of advantages and disadvantages of system of paying out benefits according the Law of Social Need and according the Law of Assistance in Material Indigence.
Klíčová slova v angličtině:	Poverty, social assistance, social need, material indigence, subsistence minimum, social benefits, benefits of assistance in material need
Přílohy vázané v práci:	Obecní úřad Osoblaha - udělení souhlasu

Rozsah práce:	57
Jazyk práce:	Český